

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ

Dr. Ahmet KAYASANDIK

HAKEM HEYETİ

Av. Nevzat TÜRKTEK (Erciyes Dergisi Emektarı)

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)

Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)

Doç. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Kudret ALTUN (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)

Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)

Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ

Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı

Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8

38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com

erciyesdergisi@myynet.com

alimgercel@myynet.com

İÇİNDEKİLER

SAYFA

<i>İstiklal Marşının Yazılışı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Tarafından Kabul Edilmesi</i>	
Prof. Dr. Mustafa KESKİN.....	1
<i>Kulübe (Şiir)</i>	
Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....	2
<i>Mehmed Âkif'e Dair-1: Dünya Görüşü-1</i>	
Prof. Dr. Saadettin YILDIZ.....	3
<i>Çanakkale'de (Şiir)</i>	
Abdulkadir İNALTEKİN.....	7
<i>Mehmet Akif ve İstiklal Marşı Şiiri Üzerine Söyleşi</i>	
Yrd. Doç. Dr. Orhan ÇELTİKCİ.....	8
<i>Özlediğimiz Karabağ (Şiir)</i>	
Bekir OĞUZBAŞARAN	13
<i>Yaram Karabağ (Şiir)</i>	
Kadir KARAMAN.....	14
<i>Çanakkale Ruhü</i>	
Şenay KARABULUT.....	15
<i>Türkiye'nin Gizli Gücü, Görünmeyen Yüzündedir!</i>	
Muhsin İlyas SUBAŞI.....	16
<i>Dil, Millet, Vatan</i>	
Muhsin BOZKURT.....	17
<i>Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Siyasal Bir Akım: Osmanlılık</i>	
Yrd. Doç. Dr. Serap TOPRAK.....	18
<i>Biz Olduk (Şiir)</i>	
Bedrettin KELEŞTİMUR.....	22
<i>Yitirdiklerimiz: Zileli Âşık Eminî Düştü</i>	
Nail TAN.....	22
<i>Rus Kağanlığı ve Kağan Unvanı Üzerine</i>	
Yrd. Doç. Dr. Gülnar KARA.....	24
<i>Dilsiz Kapı (Şiir)</i>	
Mustafa AYVALI.....	27
<i>Hey On Beşli Türküsü ve Adanalı İboş Ali Ağa</i>	
Dr. Halil ATILGAN.....	27

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 10 TL

Yıllık abone bedeli: 90 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 120 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Orta Sanayi Bölgesi, Gazibey Caddesi, Nu.: 15 (Anatamir Karşısı) KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

YIL: 39 ★ SAYI: 459 ★ MART, 2016

İstiklâl Marşı, millî şairimiz, birinci mecliste Burdur milletvekili özgeci, iman ve ahlâk timsali düşünürümüz, aynı zamanda eylem adamı, eylemleri söylemleriyle örtüşen, hemen herkesin sevgi ve saygısına mazhar olmuş Mehmed Âkif (ERSOY) Bey tarafından Ankara'da soğuk bir şubat gecesinde, Taceddin Dergâhında yazılmış, önce Sebilürreşad Mecmuası'nda yayınlanmış, tam 724 şiir arasından seçilmiş, 12 Mart 1921 günü Türkiye Büyük Millet Meclisinde Türk Milleti'nin Millî Marşı olarak kabul edilmiş; devrin ünlü hatibi, Türk Ocağı reislerinden, Maarif Vekili Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafından meclis kürsüsünden üç kez okunmuş, başta Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, milletvekilleri tarafından ayakta ve huşu içinde dinlenmiştir.

İstiklâl Marşı, Türk Milleti'nin sinesinden çıkan "Kahraman Ordumuza" ithaf edilmiş, Safahat'a değil, ebediyetler kitabına konulmuştur. 1683 tarihli Viyana bozgunundan beri yenilmiş, alaya alınmış, varlıklıkten yoksul duruma düşmüş, fitri değerlerinin çoğunu yitirmiş, Sakarya'ya kadar çekilmiş, "öz yurdunda garip, öz vatanında parya"laştırılmak istenen Türk Milleti'ne nihai bir hamle gücü vermek, ona diriliş iksirini içirmek üzere, tam da şiarına uygun anlamlar içeren, hedefler gösteren bir millî marşa ne kadar ihtiyacımız olduğu izahıta varestedir.

İstiklâl Marşı, millî kültürümüzün abidevi levhalarından biri, belki de birincisidir. Bilinmeyen zamanlardan beri, hür yaşamış, tutsaklık görmemiş, bunun ne olduğunu bilmemiş Türk Milleti, tam bir izmihlalle (yok oluşla) karşı karşıya kalmışken, kendisini kalbinde diriliş ve ayaklanmaya çağırın atalarının sesiyle uyanmış, nihai bir özveride bulunarak özgürlüğünü, bağımsızlığını, haysiyet ve namusunu korumuş, ebediyete uzanan köprülerini muhkemleştirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale'de, "Makarr-ı Hilafet ve Saltanat" olan İstanbul'un

eşiğinde, Türklerle savaşmak üzere, Mısır'da toplanan "bütün akvam-ı beşer" tam yetmiş iki büyük milletten ibarettir. Gelibolu ve Çanakkale'de, Mehmed Akif Bey'in ülkü timsali Asım'ın nesli, nasıl namusunu çiğnetmediyse, elbette millî mücadelede de çiğnetmeyecekti. Onun için İstiklâl Marşı'nı, "Çanakkale Şehidlerine" ithaf edilen "Asım" kitabının o mübarek mısralarıyla beraber okumak, tefekkür ve tezekkür etmek lazımdır. İstiklâl Marşı, Türk Milleti'nin hakikaten, en kıymetli hazinesi, bir değerler ve hükümler manzumesidir. Yetişkin ve yetişmekte olan bütün vatandaşlarımızın ve çocuklarımızın İstiklâl Marşı'nın sadece lafzını değil, ruhunu ve içeriğini de bilmesi, onunla bütünleşmesi doğru olur.

İstiklâl Marşı'nın lafzında ve ruhunda, bedeli ne olursa olsun, bir değişikliğe gidilmemelidir. Türk Milleti'ne millî mücadelesinde zafer sağlayan bu mısraları, bundan sonra da Türk Milleti'ne millî kimliği ile medeniyet yolunda, mana ve madde planında kalkınmasında gerekli gücü ve kudreti sağlamaya devam edecektir, inancımı burada belirtmek istiyorum.

Mehmet Akif Ersoy, İstiklal Marşı'nı sipariş üzerine değil, tam bir hasbilikle yazmıştır. Ankara'daki Tacettin Veli Dergâhını ziyaret edenler onun halet-i ruhiyesini kolaylıkla anlayabilirler. 16 Mart 1920'de İstanbul, itilaf devletleri tarafından işgal edildiğinde 700 yıllık Osmanlı Devleti'nin hayat ve hâkimiyetine son verilmişti. Anadolu'nun emin yerlerinin başında gelen Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılmış, seçilenler ve İstanbul Mebuslar Meclisi'nden gelenler Türk milletinin iradesini temsilen çalışmaya başlamışlardır. Yeni devletin millet egemenliğe dayalı, kayıtsız şartsız bağımsız bir Türk devletini inşa ederlerken Misak-ı Millî ile belirlenen millî vatana kasteden ehl-i salib güçlerine karşı Millî Mücadeleyi yönettiler. 12 Mart 1921'de emsali bulunmayan bir millî marşı kabul etmekle kalmadılar, mucibince amelde bulundular. İstiklal Marşı, baştan sona kadar millî ruhumu-

zun, iman ve azmimizin, şevk ve heyecanımızın tenrenüm veecessüm ettiği abide bir eserdir.

Mehmet Akif Bey, milletimizden korkmamasını, ümitsizliğe kapılmamasını, en son ocak tütene değin ay yıldızlı al bayrağın Türk milletinin yıldızı olarak şafaklarda parlayacağını, her zaman kahraman ırkımıza güleceğini, bağımsızlığın Allah'a tapan milletimizin hakkı olduğunu söyledikten sonra, millî tarihimize bir göndermede bulunur ve bilinmeyen zamandan beri Türk Milletinin özgür olduğunu, ona zincir vuracak çılgınları bir sel misali çığneyip, maksadına varacağını ilave eder. İstiklal şairimiz, Batı medeniyetinin iki yüzünü de bilmektedir. Batı'nın ilmine, iş ahlakına, disiplinine, temizliğine hayran iken, sömürgeci-vahşi yönüne düşmandır. "Tek dişi kalmış canavar" diye tanımladığı medeniyet de Batı'nın bu ikinci yüzüdür. "10 yıl savaşları" nı yaşayanlar, Batı'nı bu iki yüzünü çok iyi görmüşlerdir. Türk kalarak Batı medeniyetine dâhil olmayı tevcih etmişlerdir. "Türk Milletindenim, İslam ümmetindenim, Batı medeniyetindenim" (Z. Gökalp) formülünü benimsemişlerdir. Batı'nın sömürgecilik araçlarının üstünlüğüne karşı Mehmet Akif Ersoy, Doğu'nun, özellikle Türk milletinin imanının yüceliğini görmekte ve milletimizden asla korkmamasını istemektedir. İman her zaman maddeye galebe etmiştir. "Asım'ın Nesli" ne sonsuz güveni bulunmaktadır. Çanakkale'de eğilmeyen iradenin, Türk milletinin ana vasfı olduğunu düşünmekte ve inanmaktadır. İnsanlığa medeniyet, milliyet nedir, öğretmiş olan Türk Milleti'nin çocukları, Mehmet Akif Bey'in "arkadaşları", yurdumuza vatanımıza yönelik "hayasızca akınları" gövdelerini siper ederek önleyecektir, çünkü zafer Türk Milleti'ne Allah'ın vaadidir ve "Allah vaadinden dönücü değildir".

Mehmet Akif Ersoy'a göre, bastığımız yerler, alelaide "toprak" değildir, altında binlerce "kefensiz şehid" in yattığı, "nazargâh-ı İlahi" olan Anadolu ve mülhakatıdır, "cennet vatan"dır ve dünyalarla değiştirilemez, "bi-nazır ve bi-misil" ülkemizdir. Şüheda toprağı Anadolu ve Trakya'ya her Türk insanı canını feda etmeli, Allah canını, cananını

ve bütün varlığını alsa da vatanından cüda (ayrı) olmamalıdır. Mehmet Akif'in ma'bedi, üzerinde özgürce ibadetimizi yaptığımız, neslimizi devam ettirdiğimiz, vatan coğrafyamızdır. İslam'ın temel tanığı olan Ezan-ı Muhammedî "ebedi yurdumuzun" üzerinde inlemelidir. "Şanlı hilal" dalgalanmakla Ezan-ı Muhammedî'ye eşlik etmelidir. Her bakımdan, dinen dahi, bağımsız, millî egemenlik esasına dayalı, ebedi devletimizin son halkası olan yeni Türk devleti kurulduğunda, ki kurulmuştur, dökülen kanlarımızın hepsi helal olacaktır. Selçuklunun "din ü devlet- mülk ü millet", Osmanlı'nın "devlet-i ebed müddet anlayışının Cumhuriyetteki izdüşümü "ebediyyen payidar olacak devlet" tir ki, artık ona, banisi olan Türk Milleti'ne kıyamete kadar "izmihlal" (yok olma) olmayacaktır. Çünkü "hür yaşamış" bayrağımızın, bağımsızlık da Allah'a inanan, samimi Müslüman olan, bid'at ve hurafe nedir bilmeyen, bu sebeple "Allah'ın aziz kıldığı ve kılacağı" Türk Milleti'nin hakkıdır. Son ifadelerin, İslam tarihinin en büyük ve anlamlı zaferlerinden biri olan Malazgirt meydan savaşının muzaffer komutanı, Anadolu'muzun fatihi, "şanlı cedd-i ekberimiz" Sultan Alp Arslan'a ait olmakla, ona ve muazzez din, vatan ve millet için kanlarını sebil eden, vücutlarından cömertlikte bulunan, semamıza burç olan bütün şehitlerimizi minnet, şükran ve rahmetle anıyor, hatıraları huzurunda saygıyla eğiliyorum." "Bu Ülke" nin çocuklarına, İstiklal Marşı'mızın şairi, Millî Mücadele'nin kalem kahramanı, ahde vefa ve civanmertliğin katıksız temsilcisi, Mehmet Akif Ersoy'un ahlakını, imanını, azmini, cesaretini ve öğretisini benimsemelerini, çok güzel basımları yapılan "Safahat" ı okumalarını, millî marşımızın ruhunu ve lafzını kavramalarını tavsiye ediyorum. Eslafını (geçmişini) hürmetle ve rahmetle anmayanların istikbalde (gelecekte) büyük adamlar yetiştiremeyecekleri gerçeğini unutmamalarını diliyorum.

KULÜBE

Kulübe belirir karlı yollarda
Süzülen ışığı içimde tüter.
Belki ulaşmam diz boyu karda
Yolunda toprağın şefkati yeter.

Önder ÇAĞIRAN

1. Giriş

“Dünya görüşü” ile, belli bir gayeye hizmet için esaslı bir fikir birikimine sahip olan aydın bir insanın bütün duyuş, düşünüş ve faaliyetine temel teşkil eden ana tavrını ve bu tavrın gerektirdiği yol ve yordamı tespit edebilme, uygulayabilme gücü ve anlayışını kastediyoruz. Bu anlamda dünya görüşü, düşünen bir insanın bütünüyle “varlık”ı idrak ediş tarzı olarak da özetlenebilir.[1]

Kavram, insanı bütünüyle kuşatabilecek genişliktedir ve bu genişlikten dolayı da bir insanın “dünya görüşü”nden bahsedebilmek için onun,

- mizacına,
- bilgi seviyesine ve kültür sermayesine,
- bilgi ve kültürünün beslendiği kaynaklara,
- yaşadığı devrin şartlarına; kısacası kök mirasına, sosyal çevresine ve onu kuşatan zamana bakmak mecburiyeti doğmaktadır. Mizaç, bilgi seviyesi ve kültür sermayesi bakımından yeterli donanıma sahip olmayan bir insanın, günlük hayatı algılamada kendine mahsusluklar bulunsa bile, esaslı bir dünya görüşüne sahip olabilmesi mümkün değildir.

2. Mehmed Akif’in Dünya Görüşü

Bu ölçüye göre, Âkif’in dünya görüşünden söz edebilmemiz için, şu birkaç soruya cevap vermemiz gerekiyor:

2.1. Mehmed Âkif, belli bir davayı her şart altında ve sonuna kadar götürebilecek bir mizaca sahip miydi?

Bu soruyu çok sade iki örnekle örnekle cevaplayabiliriz:

- 1913’te, zamanın Umûr-ı Baytâriyye Müdürü Abdullah Efendi haksız yere azledilir. Aslında Âkif, cimri olduğu gerekçesiyle, muavinliğini yapmakta olduğu Abdullah Efendi’yi pek de sevmemektedir; hatta onun yerine kendisinin müdür olma ihtimali de vardır. Fakat Âkif, onun haksızlığa uğradığını düşünür ve yirmi yıllık dev-

let memuriyetinden istifa eder. Kendisine birçok kolaylıklar getiren bir statüyü bir prensip uğruna terk etmek, elbette, sağlam bir mizaca sahip olan insanların kârıdır. Böyle bir şeyi “yaparım” demek kolaydır da gerçekleştirmek çok zordur.

b) Aynı yıllarda söylediği[2]:

Âtîyi karanlık görerek azmi bırakmak...

Alçak bir ölüm varsa eminim budur ancak!

Dünyada inanmam hani görsem de gözümle:

İmanı olan kimse gebermez bu ölümle[3]

mısraları da gösteriyor ki, Âkif, ye’se düşmeyi, azmi terk etmeyi “alçalmak”, öyle ölmeyi ise “gebermek” kabul edecek kadar azimli ve kararlı, endişeleri olan ve başkalarının dertlerini dert edinebilen sağlam karakterli bir insandır.

2.2. Âkif’in kültür ve bilgisi hangi seviyedeydi? Hangi kaynaklardan beslendi?

Mehmed Âkif’in resmî öğrenim hayatı daha dört yaşındayken başlamış, 1893 yılına kadar sürmüştür. Mahalle mektebinde başlayan bu öğrenim, Mülkiye Mektebi’ne kadar uzanır. Fakat bu sırada babası vefat eder, kısa bir süre sonra da Sarıgüzel’deki evleri yanar. Öğrenime devam imkânını kaybeden Âkif, Mülkiye’den ayrılma noktasındayken, Mülkiye’ye bağlı Halkalı Baytar Mektebi’ne yatılı öğrenci olarak kabul edilir ve 1893’te birincilikle mezun olur. Bu okullarda, bilgili, ilmî disipline sahip, bir kısmı Avrupa’da öğrenim görmüş olan hocalardan çok faydalanmıştır.

Resmî öğrenimi bir koldan sürerken, oğlunun iyi yetişmesine çok önem veren babası İpekli Tâhir Hoca, özel öğrenim kanalını da iyi işletir: Ona kendisi Arapça öğretir, Akaid dersleri verir; başka hocalardan da Arapça, Farsça, Kavaid dersleri almasını temin eder. Bu sayede, Kur’ân’ı, Türkçeye tercüme edecek kadar Arapça, Sâdi’yi rahat anlayacak kadar Farsça öğrenir. Okulda aldığı Fransızca bilgisini kendi kendine geliştirmek suretiyle, Hugo ve Lamartine’i okuyup yorumlayacak kadar da

Fransızcaya hakim olur.

Ayrıca, Rusya Türklerinden Abdürreşid İbrahim, Afganlı Cemaleddin, Mısırlı Şeyh Muhammed Abduh gibi, İslâm birliği idealinin önderlerini takip etmek suretiyle duygu ve düşüncelerini felsefî ve ideolojik temele oturtur; Ziyâ Gökalp, Şemseddin Günaltay, Ferid Kam, Yusuf Akçura gibi Türkçü-İslâmcı mütefekkirlerle fikir alış verişinde bulunur. Fikren anlaşılamadığı aydınlardan da faydalandığı muhakkaktır. Âkif, “belâ günleri”nde yetişti; belânın tasvir edilemeyecek kadar çoğaldığı bir zamanda yazdı. Yazdıklarının arkasında o belânın bilemediği keskin bir “ruhî direniş” vardır. Gerçekten Âkif, direnen, zaman zaman bunalsa da asla ye’se düşmeyen bir insandı. (Ömrünün son yılları ise neye karşı direneceğini bilemeyip kendi içine döndüğü hüsrân yıllarıdır.)

2.3. Âkif’in yaşadığı devrin şartları nasıldı? O, bu şartlar karşısında nasıl bir tavır almıştır?

Tanzimat hareketiyle aydınlar kadrosunu da yetiştiren yenileşme-değişme anlayışının toplumun her kesiminde meydana getirdiği çalkantı, Âkif’in çocukluk ve gençlik devresi olan 1873 - 1893 arasında doruk noktasına erişmiş, tereddütler artmış, dejenere tipler çoğalmış; karşı düşünceler de gelişmişti.

Safahât’ı oluşturan şiiirlerinin daha hızlı bir tempoyla kaleme alınmaya başlandığı 1910’lardan sonra ise geniş Osmanlı topraklarının muhtelif köşelerinde sosyal ve siyasî yangınlar baş göstermişti: İçerde çeşit çeşit fitne kaynarken, dışarıdan da savaş çılgınlıkları geliyordu. Millet, 1910’lardan itibaren tam bir ateş çemberine düşmüş ve 9 Eylül 1922 tarihine kadar sürecektir bir savaş yangını her tarafı sarmıştı. Sinâ’dan Kafkas’a, Galiçya’dan Yemen’e, oradan Trablus’a sıçrayan, Anadolu’yu dört bucaktan saran, yüzlerce cephesi, yüzlerce tarafı bulunan bir savaş... Paylaşılan topraklar, yakılan insanlar, yırtılan bayraklar ve paramparça olan cihan imparatorluğu...

Yani, hamiyet sahibi her aydın kimseyi bir şeyler yapmaya mecbur edecek bir ortam fazlasıyla

vardır. Âkif de şartların gerektirdiği doğrultuda duyup düşünmüş, fakat bununla yetinmeyerek, gizli-açık her türlü aksiyonun da tamamen içinde yer almıştır. O, gerek mizaç, bilgi ve kültür, gerek içinde yaşadığı ortam bakımından, kendi devrinin akışı içinde belli bir tavırla yer alabilecek donanma sahip bir aydıdır.

3. Mehmet Âkif’in Dünya Görüşününün Ana Karakteri

Mehmet Âkif’in dünya görüşünün kalın çizgisi İslâm birliği idealidir. Onun ideal edindiği “İslâm birliği”ni, aşağıya aldığımız görüşleri doğrultusunda değerlendirmek gerekir. Çünkü Âkif gibi, idealleri bazen sanatının önüne bile geçen, fakat “zor zamanın çok yönlülüğü”nü de yaşamak zorunda kalan sanatçıların -günlük gazetelerde çıkanlar dâhil- bütün yazılarıyla değerlendirilmeleri şarttır. Bu tip sanatçıları sadece en çok bilinen eserleriyle değerlendirmek hem bilgi yanlışlarına hem de yanlış anlaşılmalara sebep olabilir:

“İmdi teşkilât-ı ictimaiye-i cihanın en mükemmel tarzı cem’iyyet-i beşeriyyeyi millet itibarıyla tasnif etmekten ibaret bulunduğu kabul edilince İslâmî hakikatlerin en parlak surette tezahür etmesine ve en iyi bir yolda tatbik olunmasına müsait yegâne muhitin de milletlere ayrılmış cem’iyyet-i beşeriyyeden başkası olamamak tabîidir.

Kezâlik millet esası üzerine müteşekkil bir cem’iyyetin tekemmülü kendisini meydana getiren ferdin tekemmülüne vâbeste bulunmak ne kadar bedî ise İslâmın tekemmül-i ferdiyi aramakta olması da aynıyle öyledir.

İmdi o ferd; Türk, Arap, Acem yahut Hind milliyetlerinden birine mensup ise kendi teâzüd-i millîsine hâris olduğu kadar islâm teâzüd-i beynelmilelîsine de hâris olmak suretiyle iyi bir Türk, iyi bir Arap, iyi bir Acem, iyi bir Hindli olacak; zira bu iki teâzüdden birinin diğeri için tabîî bir mütemmim olduğunu bilecek.

Şunu da ilâve edelim ki: İslâm ebnâ-yı beşer arasında mevcut ırk ve menşe tefâvütünü kabul etmemekle insanı ırka bağlı bir unsur değil, ictimâî,

siyasî bir unsur telâkkî ettiğini isbat etmiş oluyor. (...)

O halde islâmî mebd'leri millîyeti inkâr ediyor, hatta, kuvvetten düşü(rü)yor, tarzında tefsire hiçbir surette imkân yoktur. (...)

Şu halde İslâmı, kavmiyete alelîtlak muhalif görmek vücûdu tasavvur edilecek hataların en büyüklerindenidir.”[4]

Bu alıntının ana unsurları şunlardır:

1-Dünyanın sosyal teşkilatlanmasında en mükemmel tarz, toplumların millet esasına göre tasnifidir.

2-Konuya böyle bakılınca, İslâmî hakikatlerin uygulanabileceği en uygun ortam da milletlere ayrılmış toplumlardır.

3-Millet esasına dayalı toplumun gelişmesi ferdî gelişmişliğe bağlı bulunduğu gibi İslâm da ferdî olgunluğu / gelişmeyi arar.

4-Sözü edilen fert hangi millete mensup ise o kendi millî kanadını gözettiği kadar İslâmın bey-nelmilel kanadını da gözetmek suretiyle iyi bir Türk, iyi bir Arap vb. olur; çünkü bu iki kanadın biri diğeri için tamamlayıcı unsurdur.

5-İslâmın insan oğlunda mevcut olan ırk ve menşе farklılığını kabul etmemesi, onu ırka bağlı bir unsur olarak değil, sosyal-siyasal bir unsur saymasındandır.

6-Öyleyse İslâmî ilkelerin millîyeti inkâr ettiği, kuvvetten düşürdüğü yolundaki yorumlar yanlıştır.

7-Sonuç olarak, “İslâm kavmiyete alelîtlak (mutlaka, kayıtsız şartsız) muhaliftir” demek tasavvur edilebilecek en büyük hatalardandır.

Görüldüğü gibi burada söyledikleri, Âkif'in milliyete tümüyle karşı olduğu hakkındaki yaygın kanaatin gözden geçirilmesi gerektiğini açıkça ortaya koyuyor. “Fikr-i kavmiyeti tel'in ediyor Peygamber” diyen de “Kahraman ırkıma bir gül...” diyen de odur. Bu durum, onun önceliklerini ortama göre belirlediği anlamına gelir.

Hamdullah Suphi Bey'in Türkiye Büyük Mil-

let Meclisinde yaptığı bir konuşmada kullandığı “kendileri milliyetperverliğin daima aleyhinde...” ifadesine verdiği cevap da söylediklerimizi destekler mahiyettedir:

“HAMDULLAH SUBHÎ B. (Antalya) — (...) Yemin ederim. Bütün milletim arasında geçirdiğim hayatta muayyen itikada mâlik olanlara dindarane hürmet göstermişimdir. Misal olarak söylüyorum. Aranızda Burdur mebusu muhteremi Mehmed Akif Beyle ben birbirine mütenakız görülen bir yolda senelerce çarpıştık. Kendileri milliyetperverliğin daima aleyhinde enfes şiirler yazmışlardır.

MEHMED ÂKİF B. (Burdur) — Ben kavmiyet aleyhinde bir adamım, milliyet aleyhinde değil.

HAMDULLAH SUBHÎ B. (Antalya) — Evet efendim; kavmiyet aleyhinde.”[5]

***

Âkif'in İslâm birliği idealine bağlanışının iki ana kaynağı vardır:

- Aile ortamı ve okul,
- İslamcı düşünürler ve eserleri.

İçinde yetiştiği çevrenin en önemli unsuru -iyi tahsil görmüş bir baba ve tam inanmış bir anne ekseninde- ailesidir. Yüksek öğrenimini bitirdiğinde Kur'an'ı da hıfz etmiş bulunan Âkif, hem aile hem de okul çevresinden kuvvetli bir dinî terbiye alma şansına kavuşmuştu: “İlk dinî terbiyemi veren ev ve mahalle, iptidaî, rüşdî tahsilde aldığım telkinler olmuştur. Bilhassa evin bu husustaki tesiri büyüktür. Annem çok âbid ve zâhid bir hanımdı. Babam da öyle... Her ikisinin de dinî salâbetleri vardı. İbadetin vecdini, zevkini, heyecanını tatmışlardı.”[6]

“Babam Fatih Müderrislerinden İpekli Hoca Tahir Efendi merhumdur ki, benim hem babam hem hocamdır. Ne biliyorsam kendisinden öğrendim”[7]

Tanzimat döneminden itibaren, gerek Türk dünyasının, gerekse bütünüyle İslâm âleminin içinde bulunduğu sıkıntılı duruma çare arama çalışmaları, farklı düşünce odaklarının doğmasını

kaçınılmaz kılıcı; çok sayıda “çare grubu” ortaya çıkmıştı... Bunların arasında, çağı okumak, mevcut durumu yorumlamak bakımından esaslı görüşler üretebilen üç grup vardır ki siyaset, bilim ve kültür hayatımızda hayli etkili olmuş; -hiç kuşkusuz- düşünce dünyamızı yönlendirmiştir:

a) Osmanlı Devletini (Devlet-i Aliyyeyi) mutlaka ayakta tutmak ve çeşitli unsurlardan meydana gelen bünyenin dağılmasını önlemek gerektiğine, bunun için de Batı medeniyetine dâhil olmanın zorunluluğuna inanan Garpçı-Osmanlıcı,

b) İmparatorluğa bağlı olan olmayan bütün Müslüman unsurları kavmiyet ayrımı yapmaksızın bir araya getirmek, siyasî birliklerini temin etmek, bu mümkün değilse gönül birliği tesis etmek suretiyle, İslâm âlemini huzura kavuşturmak emelini güden İslâmcı, [8]

c) Dağılmanın an meselesi olduğunu kabul eden, aslî unsur olarak Türklüğün millî bir devlet yapısı içinde teşkilatlanması ve bütün Türklerin öncelikle kültür bağlarıyla birbirine bağlanması, hatta zaman içinde siyasî birliğin de tesis edilmesi gerektiğini savunan -bir bakıma- elde tutulabilecek son kalenin Türk unsurunca kurulacak millî bir devlet olduğunu da az çok hissetmeye başlayan Türkçü-Turancı.

Yetişme tarzından dolayı İslâmcı grup içinde yer almaya zaten hazır olan Âkif’in, İslam birliği idealine fikir seviyesinde bağlanışında, aile ve okul çevresine ilaveten, İslâm birliğini hem fikir hem de siyaset planında savunan bazı ideoloji-fikir ve aksiyon adamlarının da önemli etkileri vardır. Bunlardan ilki Rusya Türklerinden Abdürreşid İbrahim (1853-1944)’dir.[9]

Bütün Müslüman Türklerin “Türkiye” adı altında birleştirilmesini -İslâm birliği idealinin bir rüknü olarak- gaye edinmiş bir aksiyon adamı olan, bu hedefin peşinde Japonya dahil bütün şarkı dolaşan Abdürreşid İbrahim, 1908’de Türkiye’ye gelerek vaazlar verdi ve İslam birliği davasını anlattı. Sırât-ı Müstakîm dergisine yazılar da yazan Abdürreşid İbrahim, Âkif’i çok etkiledi. Safahât’ın

ikinci kitabı olan Süleymâniye Kürsüsünde ve dördüncü kitabı olan Fâtih Kürsüsünde adlı iki kitabında konuşan ve İslâm dünyasının sıkıntılarını, çekişmelerini, geri kalmışlığını dile getiren “vâiz” bu Abdürreşid Efendi’dir.

(Devamı var)

SON NOTLAR

[1] TDK Güncel Sözlük, “dünya görüşü” kavramını -evreni, hayatı ve insanı merkeze alan ve geniş açılı bir yaklaşımla- “Evrenin ve hayatın anlamını, amacını, değerini, insan varlığını ve davranışlarını bütünüyle kavramaya çalışan genel düşünce.” şeklinde açıklıyor.

[2] Bu yazıda, Safahât’ın İnkılâp ve Aka Kitabevleri tarafından 1966 yılında İstanbul’da yapılan “Yedinci Basım”ı esas alınmıştır. Verilen sayfa numaraları bu baskıya aittir.

[3] Hakkın Sesleri, s.209

[4] Sebülür-reşad, S. 380, s.292’den nakleden: İsmail Hakkı Şengüler, Açıklamalı Mehmed Âkif Külliyyatı, İstanbul, 1992, s.267-268

[5] Devre : I İçtima Senesi: 2 Yüz Altmış İkinci İçtima, 20.2.1338 Pazartesi, İkinci Celse, TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt : 17 s.72

[6] İsmail Hakkı Şengüler, a.e. 1992, s.23

[7] Şair, Hakkın kitabındaki “Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk, / Bak, nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk” beytine yukarıdaki notu koymuştur. (Bk. Hakkın Sesleri, s.203)

[8] Bu grup içinde, İslâm birliğinin ancak Türk milletinin liderliğinde gerçekleşebileceği kanaatini taşıyan, dolayısıyla “Müslüman-Türk imtızacı”nı hedefleyen aydınların da bulunduğu dikkat etmek gerekir.

[9] 1853 yılında Sibiryâ’da doğdu. Mekke ve Medine’de medrese tahsili yaptı. Birçok müslüman ülkesini gezdi. İstanbul’a gelip Genç Osmanlılarla görüştü. Ülkesine dönerek İstanbul’da gördüğü mekteplere benzer mektep açtı. Türkiye’yi tanıtan ve buraya göçü teşvik eden faaliyetlerinden dolayı rahatsız edilince Japonya’ya geçti (1905). II. Meşrutiyet’in ilanı üzerine İstanbul’a geldi, Türkiye’nin önderliğinde bir İslâm birliği kurulması için gayret gösterdi. II. Dünya savaşından az önce yerleştiği Japonya’da 1944’te öldü. (Bk. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Cilt: I, Dergâh Yayınları. İstanbul, 1977, s.22-23.)

Abdürreşid İbrahim, kendi mensubiyeti hakkında şunları söylemektedir: “Ben an-asl Tatar olduğumdan... Vakıa Türk, Tatar diye ayıracak bir şey yoktur; lâkin son vakitlerde Türkiye’de edebiyatın terakkisi ve birçok kitapların intişarı sebebiyle buradaki lisan hayli nezaket kesbetmiştir. Bizim Tatarların lisanı ise henüz terakkîye başlamış bulunuyor.” (İstanbul’da Mart 1910’da verdiği “Şark Müslümanlarının Ahvâli” konulu konferans metninden. Sırât-ı Müstakîm, 18 R.Evvel 328-17 Mart 326 (1910), S.82, s.67

ÇANAKKALE'DE

95. zafer yıldönümünde,

Çanakkale şehitlerimizin, şanlı gazilerimizin aziz hatırasına ithaftır...

Varlığın yolunda ey aziz vatan!
Ne canlar verildi, Çanakkale'de.
Onlar ki ölmedi, koynunda yatan,
Şehitler dirildi, Çanakkale'de.

Kıyamet mi koptu, sur mu üflendi?
Ya Rab, bu ne afet, gökleri deldi.
Yeryüzünün altı, üstüne geldi,
Bağrımız yarıldı, Çanakkale'de.

Tomurcuk çiçekler koptu dalından,
Vurulup göğsünden, ya da alından.
Ayrıldı, üç günlük taze gelinden,
Cepheye sürüldü, Çanakkale'de.

Henüz gençlik baharının başında,
Boy atan fidanlar, on beş yaşında.
“VATAN!” için vuruştular koşunda,
Toprağa serildi, Çanakkale'de.

İlkbaharda döndü mevsimler güze,
Serpildi serviler bayıra, düze.
Cephede düşmanla geldi gözgöze;
Etten set örüldü, Çanakkale'de.

Şehitler düştükçe bir bir toprağa,
Sağ kalan sarıldı, şanlı bayrağa;
“Ya Allah!” diyerek kalktı ayağa,
Anlından vuruldu, Çanakkale'de.

Sözün, ifadenin bittiği yerde.
Canların, ölümü tattığı yerde.
Binlerle güneşin battığı yerde;
Maksuda erildi, Çanakkale'de.

Vatan, baştan başa ah u figandı,
Od tutan sineler yandı ki yandı.
Bir millet tek vücut oldu, uyandı,
Kıyama duruldu, Çanakkale'de.

Yıl 915, yer Çanakkale,
Kırlarda çiçekler tomurcuk lale.
Bu, ne garbi afet, koptu velvele,
Künyeler soruldu, Çanakkale'de.

Yedi düvel, yedi koldan saldırdı,
Koca Seyit, düşmanları yıldırıldı,
İki yüz on beş okka gülle kaldırdı,
Mucize görüldü, Çanakkale'de.

Zaman yoktu düşünmeye, durmaya,
“Vinç” dağılmış, mecal yoktu kurmaya,
Nişan aldı, Ocean'ı vurmaya,
Zincirler kırıldı, Çanakkale'de.

“Kim?” diye sorarsan, Koca Seyit'i,
Her ana doğuramaz, öyle yiğidi.
Ecdadından almış, VATAN öğüdü;
Süngüye sarıldı, Çanakkale'de.

Bu VATAN uğruna serden geçtiler,
Anadan, atadan, yardan geçtiler,
Hak yolunda bütün vardan geçtiler;
Bir VATAN kuruldu, Çanakkale'de...

Abdulkadir İNALTEKİN

Hocam öncelikle Mehmet Akif ve İstiklal Marşı ile ilgili söyleşi teklifimizi kırmadığınız için çok teşekkür ediyoruz. Lütfettiniz, zaman ayırdınız.

Ben de çok teşekkür ederim. Ancak, söyleşinin başında ben şunu ifade etmeliyim: Ben bir edebiyat araştırmacısı değilim. Türk kültürü, kültürün stratejisi ve yakın dönem tarihi üzerine çalışmalar yaptım ve yapmaktayım. Sorularınıza cevap verebilirim bundan mutluluk duyarım.

Elbette hocam, 12 Mart günü tarihimizde çok önemli bir gün. 12 Mart 1921 tarihinde İstiklal Marşımızın şiiri kabul edilmiş. Öyle değil mi?

Kuşkusuz lütfettiğiniz gibi, bugün tarihimizde çok önemli. Hatta mart ayının ilk yarısı demek daha doğu olur belki de. Çünkü, 12 Martta İstiklal Marşı şiirimiz yüce meclisimizde alkışlarla kabul ediliyor. 18 Martta da Çanakkale’de bir destan yazıp boğazlardan düşmana geçit vermeyip düşmanı geldikleri gibi gönderiyoruz. Evet, mart ayı Türk tarihinde çok önemli. Tabi Türkler dünyanın en köklü ve geçmişi en derin milletlerinden bir tanesi. Asya’dan Avrupa’ya, Avrupa’dan Afrika’ya kültürlerini yaymışlar, dünya medeniyetinin gelişmesinde çok mühim katkılarda bulunmuşlar. Bu kadar derin ve o nispette geniş bir hakimiyet alanına sahip olmuş bir milletin muhakkak çok önemli günlerinden birisi de hiç kuşkusuz İstiklal Marşı şiirimizin kabulü günü olsa gerek.

Öyle ki, bana göre İstiklal Marşı şiiri Çanakkale Savaşları ile farkına vardığımız “millet olma” şuurunun İstiklal Harbimizde yansımasıdır. Bu bağlamda İstiklal Marşı geçmişimizin de geleceğimizin de en önemli şuur miğferidir. Çünkü bu millî şiirimizi okuyan onun içinde kendini bulur. Kendini diyorum kendinden kastım; kültür, edebiyat, tarih, ezel, ebed, savaş, barış kutsal...yani bize lazım olan, yararlı olanların hepsini kastediyorum...

Hocam “Millet Olma Şuuru” dediniz bundan kastınız nedir?

Bakınız, Osmanlı İmparatorluğu tam 619 yıl dünya tarihine yön vererek yaşamıştır. 1590’larda Osmanlı Devleti’nin hakimiyet alanı yaklaşık 20 milyon km kareye dayanmıştır. Demem o ki, Osmanlı Devleti çok geniş bir alana sahip olmuş olmakla beraber beraberinde çok uluslu bir yapıya da sahip olmuştur. Ancak, 1789 Fransız İhtilali’nin getirdiği fikri değişim beraberinde Osmanlı Devletini de yıkan önemli unsur olmuştur. 1915’te Çanakkale’de savaşırken istisnalar hariç şu andaki vatan coğrafyamızda yaşayanlarımızın ataları ile bu savaşı kazandık. Yani Çanakkale Savaşlarında Anadolu insanı “millet olma şuuruna ermiş” millî birlik ve beraberlik içerisinde Mustafa Kemal önderliğinde çelikten bir yumruk olarak bağımsızlığına kavuşmuştur...Bu tarih kitaplarında başka milletler için yazılamamış Türklere has bir başarıdır... Bu ne bir öyküdür ne de bir mübalağadır. Bu gerçek manada Türk Destanıdır.

Evet hocam tarihimiz gerçekten altın sayfalarla dolu... Değerli hocam İstiklal Marşı şiiri deyincede ne anlamlıdır?

Bence istiklal Marşı şiiri hakkında konuşmadan önce şiirin yazarı büyük Şair Mehmet Akif’ten bahsetmek gerekir diye düşünüyorum.

Nasıl isterseniz hocam. Mehmet Akif’ten bahsederseniz?

Evet. Akif, Türk edebiyat tarihinin yetiştirip tarihe armağan ettiği en büyük şairlerinden. Türk Dilini, tarihini, kültürünü, inancını... kusursuz bir şekilde kalemine yazdıran şair. Bu bakımdan Akif’e yazdıkları ile yaşadığı dönemin duayeni demek daha doğru olur sanırım. Büyük bir ilim, fikir, sanat ve siyaset adamı. Mükemmel ve dosdoğru da bir devlet memuru. Bu yönleri ile gençlerimizin örnek alacağı, kendilerine yol haritası yapabileceği ender insanlardan birisi kanaatimce. Kutsal kitabımız Kur’an-ı Kerim’in ifadesi olan “Emrolunduğunuz gibi dosdoğru olunuz” ayetine uygun bir hayat yaşamayı kendine düstur edinmiş bir kişi. Hafızam

beni yanılmıyorsa uzun süre, 20 yıldan fazla bir süre, devlet memurluğu vazifesi yapmış Akif. Memurluk vazifesi döneminde hiçbir arkadaşına kara leke ya da iftira atmadığı gibi hiç yalan söylememiş bir örnek.

Bir başka yönüyle de Akif'i iyi anlatmak lazım. Akif'in adı İstiklal Marşı şiirimizin altında bir sembol olarak kalmamalı. Haleflerimiz Akif'i iyi tanımalılar, onlara Akif iyi tanıtılmalı. İstiklal Marşı şiirini, Çanakkale Destanını, neslim dediği "Asım'ı", "Asım, Akif için ideal gençtir biliyorsunuz." Neslimiz, Safahatı görmeli ve muhteviyatını bilmelidirler diye düşünüyorum. Muhteviyatı dedim. Çünkü, Safahat: Köyden şehre, fakirden zengine, inanandan inanmayana her neviden tasviri, hikâyeyi barındırır içinde. Bu bakımdan Akif'i karakter ve eserleri yönüyle iyi tanımak lazım diye düşünüyorum.

Biraz da Akif'in hayatından bahseder misiniz hocam?

Tabi efendim. Millî şairimiz İstanbul'un Fatih semtinde 1873 yılında dünyaya gelmiş. Babası Tahir Efendi'dir. (Tahir Efendi o dönemde Fatih Medresesi müderrislerindedir.) İlk eğitimini ve terbiyesini babasından alır. Dört yaşında mahalle mektebine başlar. Kısa zamanda zekası ile sivrilir. Fatih Rüştüyesine kaydını yaptırır. Daha sonra Mektep-i Mülkiye'ye geçer. İleriki eğitim dönemlerinde Arapça, Farsça, Türkçe ve Fransızca'yı çok iyi bir şekilde öğrenir. Akif takriben 14-15 yaşlarında babasını kaybetmiştir. Babasını kaybetmesinden birkaç sene sonra da evleri yanmıştır (1889). Bundan dolayı zor günler geçirmiştir. Zor günlerinde o dönemde okumakta olduğu mülkiye rüştüyesini bırakmak zorunda kalmış, baytar mektebine kaydını yaptırmış ve bu okulu birincilikle bitirmiştir. Okulundan mezun olduktan sonra ülkenin değişik yerlerinde devlet memurluğu görevi yapmıştır. Rumeli'de, Arnavutluk'ta, Anadolu'da, Arabistan'da çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1898 yılında İsmet Hanımla evlenmiştir. Bu evlilikten üç kız üç erkek çocuğu olmuştur. Akif edebiyat üzerine yazmalarına erken yaşlarda başlamıştır. Arkadaşı

Eşref Edip'le birlikte Sırat-ı Müstakim, Sebilürreşat dergilerini çıkarmıştır. Uzun yıllar Sebilürreşat dergisinde başyazar olarak yazılar yazmıştır. İstiklal harbimiz döneminde Anadolu'yu şehir şehir dolaşarak millî mücadelemize destek vermek için halkı bilinçlendirmek maksadı ile vaazlar vermiş, halka konuşmalar yapmıştır. Bir dönem Türkiye büyük millet meclisinde Burdur mebusu olarak görev yapmıştır. Son olarak Mısır'a gitmiş ve 1936 yılında hasta olarak Mısır'dan dönmüş 27 Aralık 1936 tarihinde vefat etmiştir.

Mehmet Akif'le ilgili okuduğunuz, bildiğiniz hatıranızda kalan bir anı var mı?

Evet var tabi ki. Mithat Cemal KUNTAY'ın yazmış olduğu bir kitap var. İş Bankası yayınlarından yayımlandı. Mehmet Akif'in Hayatı Seciyesi ve Sanatı adını taşıyor. Bu kitapta Akif'le ilgili olarak Kuntay'dan bir anlatı var. Kuntay diyor ki: Mehmet Akif, baytar mektebinde okurken sınıftan Hasan Efendi ile Akif sıkı arkadaş olmuşlar. Bir gün Akif'le Hasan Efendi konuşurlarken birbirlerine söz vermişler. Demişler ki ileride evlenince çocuk sahibi olunca hangisi önce ölürse ölenin çocuklarına arkada kalan bakacaktır. Aradan yıllar geçmiştir. Akif de Hasan Efendi de evlenip çocuk sahibi olmuşlardır. Mehmet Akif, tarım bakanlığında genel müdür yardımcısı olarak çalışmaktadır. Tarım Bakanı, Akif'in genel müdürünü Akif'e göre haksız yere görevinden aldığına Akif de istifa etmiş o günlerde işsiz kalmıştır. Ve maddi sıkıntı çekmektedir. Mithat Cemal Kuntay da sık sık Akif'in evine ondan bir şeyler öğrenmeye ve kitap okumaya gitmektedir. Bir gün öğle vakti Akif'in evinde her zamankinden fazlaca çocuk görür. Ev kalabalıklaşmıştır. Ve evde çocuklar adeta ortalığı altüst etmektedirler. Kuntay, Akif'e sorar. "Kimin bu yavrular." der. Akif önce cevap vermez ve sonra cevap verir. "Benim der." devam eder: "Hasan Efendi öldü de..." mektepte verdiği sözü unutmuş yerine getirmiştir.

Akif deyince şiir akla geliyor hocam. Ama farklı bir şiir sohbet eder gibi, nasihat dinler gibi bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Haklısınız. Akif demek şiir demektir. Tarihimizi, kültürümüzü, inancımızı içinde bulduğumuz mısralarının gölgesinde serinlediğimiz, kendimize şekil verdiren şiirler.

Akif diyor ki: “Şiir için gözyaşı derler. Onu bilmem yalnız aczimin giryesidir bence bütün asarım. Ağlarım ağlatamam. Hissederim söyleyemem. Dili yok kalbimin ondan çok bizarım. Oku şayet sana hisli bir yürek lazımsa. Oku, zira onu yazdım iki söz yazdımsa.” diyor. Ne güzel söylüyor. Şairi şiirinden tanıyorsunuz. Kendinizi şiirin içinde buluyor şiirlerinde bütünleşiyorsunuz Akif’in. Onun şiirlerini bir anahtar olarak görüyorum ben. Tarihinizi, kültürünüzü, değerlerinizi açıyorsunuz. Bu bence önemli.

Bir başka yönü ile Akif’in şiirleri muhteşem bir mazi edebî bir gelecek muhteva etmektedir. O, şiirde tarihe yer verir ve tarihi ders alınacak bir nahiye olarak görür. Akif’te tarih şuurunun derinlere dayandığını ve bir bütünlük arz ettiğini görürüz. O tarihi derinlik ve bütünlüğümüz için: “İki üç balta ayıramaz bizi mazimizden. Ağacın kökleri mademki derindedir cidden.” diyor. Akif’te tarih şuuru bir nesilde ve gelecekte olması gereken en önemli unsur olarak karşımıza çıkar. Öyle ki Akif: “Mazisi yıkık milletin atisi olamaz” diyor. Yani mazi (geçmiş, tarih) iyi bilinmeli diyor. Sanırım Necip Fazıl’da da bu vardı. Şuurlu bir gençlik... Ama nasıl sorusuna “okumuş bir gençlik”, ama en önemlisi “okumuşların okuttuğu bir gençlik.”

Akif’te tarih şuuru nasıldı hocam?

Akif’in eserlerinde bir uçurum yok, bir tereddüt yok. Onun şiirlerini okuyan muhteşem bir tarihi derinlik o ölçüde muhteşem bir gelecek içinde buluyor kendini. Onun tarihe bakışı da önemli. O, tarihi, örnek alınacak sağlam bir kaynak olarak görür. Aslına bakarsanız Türk tarihini çok iyi bilmesi de eserlerini o nispette kıymetlendirmiştir Akif’in. Diyor ki: “İki üç balta ayıramaz bizi mazimizden.

Ağaçların kökleri mademki derindedir cidden.”

Diğer taraftan tarih şuurunu milletin var olması için elzem bulan Akif: “Mazisi olmayanın atisi

olmaz” der. Akif tarihi çok iyi bilen be tarihi derinliğimize de sürekli vurgu yapan bir şair olduğuna göre bu sözden maksadı bana göre “Gençlerin tarihlerini çok iyi bilmeleri” isteğinden kaynaklanmalıdır. Bu muhteşem tarih şuuru ve gelecek değil midir? Yine Akif 5 Şubat 1330 (1912) tarihinde kaleme aldığı “Uyan” adlı eserinde tarih bilgisizliğinden adete şikayet eder. Der ki:

“Bunca zamandır uyudun kanmadın.

Çekmediğin kalmadı usanmadın.

Çiğnediler yurdunu baştanbaşa

Sen yine bir kere kıyıldanmadın.” Evet muhteşem sözler bunlar.

Mehmet Akif nasıl bir karaktere sahipti sizce?

O gerçekten örnek alınacak Türk büyüklerindedir. İyi bir düşünür, iyi bir devlet memuru, iyi bir vekil, iyi bir aile babasıdır. Araştırmacı, vatanına ve devletine bağlı, millî ülküsü olan bir insandır. Başladığı işi en dürüst bir şekilde bitirmeye gayret etmiştir. Arkadaşlarına akrabalarına karşı vefalı bir insandır. Sağlam bir iradesi vardır. Merttir, sözünün eridir. Düşmanından bile intikam almayı mertliğe aykırı bulan derin fikir insanıdır. Verilmiş bir sözü yazılı bir belge gibi kıymetli saymıştır. Verdiği sözü mutlaka tutmuştur. Çok okuyan bir insandır. Sürekli okumuş tahsil yapmış kendini yenilemiştir. Hatta bir ara Mısır’da edebiyat profesörlüğü görevinde bulunmuştur. Bilgisi olduğu kadar mütevazı olup bilgili insanlara saygı duyan bir tevazu örneğidir Akif. En önemlisi Akif, cehalet ve taassubun düşmanıdır. O bir sözünde: “Bir eski eskiliğinden dolayı atılmaz, ancak fena olursa atılır, yeni de yeni olduğu için alınmaz faydalı olduğu için alınır.” demiştir. Evet Akif, böyle bir insan yani örnek bir insan.

Biraz da Akif’in eserlerinden bahsedelim mi?

Tabi ki nasıl uygunsa.

Mehmet Akif’in eserleri hakkında bilgi verir misiniz?

Tabi ki. Üstat Akif’in eserlerinin muhtevası ve kaleme alındığı dönem fevkalade önemli. Akif

eserlerini İstiklal Harbimizin (19 Mayıs 1919'dan-11 Ekim 1922'ye kadar) en sıcak dönemlerinde kaleme almıştır. Bu dönemin Anadolu'da ümit ile ümitsizliğin çarpıştığı ve ümitsizliğin galip geldiği bir dönem olarak adlandırılabilir. Bu dönem Mustafa Kemal ve silah arkadaşları tarafından başlatılan bağımsızlık için emsali dünyada görülmemiş bir mücadelenin başlamasıyla yerini ümide bırakmıştır. Ve nihayet Anadolu'yu işgal eden devletler büyük önderimiz Mustafa Kemal'in üstün savaş komuta yeteneği ile I. İnönü, II. İnönü, Sakarya ve Büyük Taarruzlarla İstiklal Harbimiz kazanılmıştır. İşte Akif eserlerini bu dönemde meydana getirmiştir. Öyle ki Akif'in eserleri bu bağlamda ümit, yüksek moral ve bağımsızlık için var kalma mücadelesi muhteva etmektedir. Akif eserlerini Safahat adı altında toplamıştır. Safahat, Mehmet Akif'in yayınlamış olduğu şiir kitaplarının birleşmesi ile oluşmuştur. Şiir kitaplarının birleşmesidir de denilebilir. Safahat'ta yedi şiir kitabı vardır. Bunlar: Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde, Hakkın Sesleri, Fatih Kürsüsünde, Hatıralar, Asım ve Gölgele. Tabi Akif'in kaleme aldığı en önemli eser millî marşı şiirimizdir.

Hocam yeri gelmişken İstiklal Marşı şiirimizin kabul sürecine gelmek istiyorum müsaadenizle.

Tabi buyurun lütfen.

İstiklal Marşı şiiri yarışması İstiklal Harbi esnasında nasıl ortaya çıktı sizce?

Bu soru çok önemli. Yukarıda istiklal Marşı için "...gelecek" dedim hatırlarsanız. Evet Anadolu, Anadolu bir değirmen. Anadolu tarihine baktığınızda üstünde yaşattıklarına uzunca hayat hakkı tanımadığı görülüyor. Üzerinde yaşayanları kültürleriyle birikimleriyle bir değirmen gibi yutmuş, pek uzun hayat hakkı tanımamış üzerinde yaşayanlara. Tabii biz Türkler hariç. Tarihte bu kutsal vatanımıza en uzun süre biz hakim olabilmişiz. İnşallah Akif'in tabiri ile ebediyen bu vatanda bağımsız yaşayacağız.

Evet. Siz yukarıda kurtuluş savaşı dediniz. O dönemi yaşayanlar ekseriyetle hatıralarında o dö-

neme "İstiklal Harbi" diyorlar. Tabi yine Akif'in deyimi ile "Ezelden beridir hür yaşamışsanız..." İstiklal sizin için bir yol haritası oluyor. Bu bağlamda İstiklal Marşı şiiri yarışması bir gelecektir. Hangi yönünden bakarsanız bakın neresinden tutarsanız tutun zerre kadar şüphe damlamayan bir istiklal. Evet istikbalimiz için İstiklal marşı şarttı kanaatimce.

Hocam ne kastettiğinizi biraz açar mısınız?

Tabi. Bakınız. İstiklal Marşı şiiri yarışması kabul edilmişinden yaklaşık 6 ay önce açılıyor. Peki bu fikir nerden doğuyor? O dönemde Albay İsmet Bey hem genelkurmay başkanı vekili hem de batı cephesi kumandanı. Dönemin Millî Eğitim Bakanı da Rıza Nur. Albay İsmet Bey Ankara'ya 1920 ortalarında ziyarete geliyor. Ziyaretinde dönemin Millî Eğitim Bakanı Rıza Nur'a "Millî Mücadelemiz esnasında askerleri cephede coşturacak, onlara kimliklerini ve tarihlerini içinde bulduracak, millî azim ve imanı besleyecek..." bir İstiklal Marşı'nın olmasının öneminden bahsediyor. Teklif, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından benimseniyor ve İstiklal Marşı şiirinin yazılması için bir komisyon kuruluyor. Millî Marş şiiri yazımı için bir yarışma açıldığı bir genelge ile ülke geneline duyuruluyor. 7 Kasım 1920 tarihinde ise Hakimiyet-i Millîye gazetesi ile yarışma tüm ülkeye duyuruyor. Yarışma için yazılan şiirler, oluşturulan komisyona 23 Aralık 1920'ye kadar teslim edilecek ve birinci seçilen esere 500 lira ödül verilecekti.

Yarışmaya katılabilmek için bir şart var mıydı?

Hayır. Yarışmaya katılmak için tek şart vardı: "Türk Millî Mücadelesini anlatan bir özeliğe olması". Zaten yarışma duyulur duyulmaz ülke genelinde şairlerimiz, meclisteki vekillerimiz, gönlünde vatan ve memleket sahibi olup eli kalem tutanlar sarılmışlardır kalemlerine.

İstiklal Marşı şiiri yarışmasına kaç şiir katılmıştı?

Yarışma açılıp bakanlık genelgesi ile gazetelerden yurda duyurulunca kısa sürede meclisteki

İstiklal marşı şiiri yarışması komisyonuna 724 şiir gönderilmiştir.

Peki, Akif bu yarışmaya katılmış mıdır?

Evet Akif o dönemde Burdur mebusudur. Meclisteki komisyona verilen şiirler arasında Akif'in şiiri yoktur. Akif buruktur, üzüntülüdür.

Neden?

Akif, İstiklal Marşı şiiri bir yarışma ile tespit edilmeye çalışıldığı için üzüntülüdür ve yarışmaya katılmamıştır.

Bunu nerden anlıyoruz hocam?

İstiklal Marşı şiiri yarışması ve seçimleri esnasında Millî Eğitim Bakanı değişmiş yerine Hamdullah Suphi TANRIÖVER gelmiştir (Antalya Mebusu). Akif'in yarışmaya katılmaması Hamdullah Suphi TANRIÖVER'in dikkatini çekmiştir. Bunun üzerine Akif'in neden bu yarışmaya şiir göndermediğini araştırması için hem kendisinin hem de Akif'in yakın arkadaşı olan Hasan Basri ÇANTAY'ı görevlendirmiştir. Hasan Basri, Akif'i ziyareti esnasında: "Üstadım neden İstiklal Marşı şiiri yarışmasına katılmıyorsunuz?" deyince, Akif cevaben biraz da sinirlenerek: "Milletimizin bağımsızlığını para ile mi yazacağım?" demiştir. Buradan anlaşılıyor ki Akif'in yarışmaya katılmak istemeyişinin nedeni para ödülü idi. Sonunda Millî Eğitim Bakanlığı Akif'in yarışmaya katılmama gerekçesi olan para ödülünü Akif için kaldırdığını beyan edince Akif ikna olarak İstiklal Marşı şiirini yazmaya başlamıştır.

Akif şiiri nerede yazmıştır hocam?

Az öncede belirttiğim gibi Akif o dönemde Burdur mebusudur. Birkaç mebus arkadaşı ile Taceddin dergahında kalmaktadır. Akif 41 mısıralık o eşsiz eserini Taceddin dergahında isli lambasının altında İnönü Savaşlarının yapıldığı dönemde umut ile umutsuzluğun çarpıştığı bir dönemde umudundan zerre kadar kaybetmeden şiirini yazmıştır. Şiiri kesin olmamakla beraber 7 Şubat 1921 tarihinde tamamladığı söylenir.

17 Şubat 1921 tarihinde ise Sebilürreşet ve

Hakimiyet-i Millîye gazetelerinde yayınlanmıştır. "Kahraman Ordumuza" şeklinde ithafla yayınlanan şiir büyük beğeni toplamıştır.

İstiklal Marşı, Mecliste nasıl karşılanmıştır?

1 Mart 1921 tarihinde İstiklal Marşı şiirinin görüşmelerine geçilmiştir. Oturumu bizzat Mustafa Kemal açıp yönetmiştir. Mustafa Kemal'in açılış konuşmasından sonra kürsüye Millî Eğitim Bakanını Hamdullah Suphi TANRIÖVER gelmiş o gür ses ile istiklal Marşı şiirini okumaya başlamıştır. Şiirin ilk cümlesinde:

*Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak.
mısrası ile birlikte salonda büyük bir alkış kopmuştur. Tüm vekiller ayağa kalkmış ve o eşsiz şiiri ayakta alkışlamışlar ve duygu seli içerisinde dinlemişlerdir. İstiklal Marşı şiirinin özellikle*

Hakkıdır hakka tapan milletimin istiklal!

Doğacaktır sana vaat ettiği günler hakkın.

*Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
mısıraları dakikalarca alkış almıştır.*

O gün İstiklal Marşı şiiri defalarca okunmuştur. Büyük önderimiz Mustafa Kemal'de millî şiirimizi ayakta dinlemiş sürekli şiiri alkışlamıştır. 12 Mart 1921 tarihinde ise Meclis, İstiklal Marşı şiirini kabul için toplanmış bu oturuma Adnan Adıvar başkanlık etmiştir. 12 mart günü İstiklal Marşımızın şiiri oybirliği ile millî marşımızın şiiri olarak kabul edilmiştir.

Akif yarışmaya konulan para ödülünü almış mıdır hocam?

Hayır yarışma parası olan 500 lira Darülmesai isimli derneğe bağışlanmıştır. İstiklal Marşı şiiri kabul edildikten sonra ilginç bir olay yaşanır. Anlatmak isterim müsaadenizle. Şiir okunurken Akif çok mahcupdur. En arka sırada oturmuştur. Oturum kapandıktan sonra sessizce dışarı çıkar. O esnada Hamdullah Suphi ile karşılaşır. Hamdullah Bey: "Hocam çok güzel yazmışsınız" der tebrik eder Akif'i. Akif de: "Ben güzel yazdım mı bilmem ama sen gerçekten güzel okudun" diye

mütevazî bir cevap verir. Evet, hem Akif mükemmel yazmıştır hem Hamdullah Suphi Tanrıöver o gür sesi ile mükemmel okumuş hem de dönemin vekilleri ayakta gözyaşı ve alkışlarla dinlemişlerdir. Böyle mükemmel bir millî marş şiirine sahibiz.

Evet hocam son olarak ne söylemek istersiniz.

Bir defa şunu altını çizerek belirtmekte fayda var. Millî mücadelemizi bilmeden İstiklal Marşımızı anlamamız mümkün değil. Yani tarih bilmeli tarihle şuurlu hâle gelmeliyiz. Çanakkale Savaşlarında, İstiklal Harbinde sakalı bile çıkmamış gencecik evlatların koşarak vatan uğruna cepheye gittiklerini, 16-17 yaşlarındaki gencecik yavruların ölümü göze aldırın vatan sevgilerini, Sakarya meydan muharebelerinde şehit düştükleri için bir yıl mezun veremeyen liseleri iyi anlatmalıyız çocuklarımıza.

Aklıma gelmişken bir olay daha anlatayım Akif’le ilgili yukarıda da belirttik. Millî şairimiz Akif 27 Aralık 1936 tarihinde vefat ediyor. Akif’in:

“Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince,

Günler şu heyulayı da er geç silecektir.

Rahmetle anılmak ebediyet budur amma,

Sessiz yaşadım kim beni nereden bilecektir?” sözünün tersine Şair Şeref Bey’in cevabıyla “Akif sana bugün âlemde bir vatan ağlar.” denmelidir. Bu da ancak Akif’i tanımak ve tanıtmakla mümkün olur.

Çok teşekkür ediyorum hocam zaman ayırdınız.

Ben de teşekkür ederim... Bu söyleşi vesilesi ile büyük şairimize ve Millî Mücadelemizi kazanmamızda, cennet yurdumuzun vatan kalmasında bizler için şehit düşen tüm askerlerimizi başta büyük önderimiz Mustafa Kemal olmak üzere minnet ve saygıyla anıyorum.

“Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?

Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!

Canı, cananı, bütün varımı alsın da hüda,

Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.”

ÖZLEDİĞİMİZ KARABAĞ

*“Nerede kardeşlerin, cömert Nil, yeşil Tuna
Giden şanlı akıncı ne gün döner yurduna?”*

Bu çağ Türk için
Müslüman için
Bir muhaceret çağı
Hicretten sonra muhakkak
Bir fetih vardır
Kadim Türk yurdu Karabağ
Kara bir bağ iken kara dağ oldu
Âzerbaycan’ın ayrılmaz kolu
İleri karakolu
Onlarla biz
İki devlet, bir milletiz
Karabağlıların
Atalarının Türkiye’ye hicret ettiği
Hasretiyle mısralar dizdiği
Âzerbaycanlı şair
Memmed İsmail’in
“Ağla karanfil, ağla!”
Diye inlediği
Bir gün mutlaka yeniden
Türk vatanı olacaktır
Şeyh Şamiller gelecek
Karabekirler gelecek
Nuri Paşalar gelecek
Bu millet
Bu ümmet
Küllerinden yeniden doğacak
Karabağ’ı Moskof güdümlü Ermeni’den
Geri alacak
Sancılı bölgeleri
Türk ve İslâm dünyası adlı devin
Filistin
Kudüs
Doğu Türkistan
Karabağ
Ve daha nice
Kanayan yaraları sarılacak
Ağrıları dindirilecek
Soykırım görmek, jenosit görmek isteyenler
Uzağa gitmesinler
Yakın geçmişteki

-Daha dün gibi-
Yanı başlarındaki
İnsanlıklarından utanmıyorlarsa
Hocalı katliamına baksınlar
Küfür pâyidar olur, ancak
Zulüm pâyidar olmaz
Bunu herkes bilecek
Talihin ve tarihin gölgelenen yüzü
Kanını Allah yolunda
Sebil eden bu millete
En kısa zamanda gülecek
Zafer şarkıları söyleyeceğiz yeni baştan
Ağıtlar yakmak yerine
“Allah’ın seçtiği kurtulmuş millet”
Mukaddes misyonu uğrunda
Yeryüzünden zulmü sonsuza kadar silecek
İmanı olanın ümidi tükenir mi?
Beklediğimiz zafer günü mutlaka gelecek
Bütün insanlık, mahlukat, börtü böcek
Adaletimizden nasiplenecek
Vatan ve hürriyet şairi
“Cemiyet mistiği”
Namık Kemâl ne güzel söylemiş:
“Hazır ol cenge ister isen sulh ü salâh”
‘Eğer barış istiyorsan her an savaşa hazır ol!’
Darda kalan öz kardaşına, dindaşına Hızır ol!
Su uyur fakat düşman uyumaz
Bu atasözünü asla unutma
Her yerde, her zaman hatırla
Hürriyet ve istiklâlin yerini hiçbir şey tutamaz
“Bütün Türkler bir ordu, katılmayan kaçaktır
Yasamızda yazılı, harpten kaçan alçaktır.”
Bir gün kapandığı sanılan defterler açılacak
Hepsinin hesabı bir bir görülecek
Vatanımıza, yurdumuza, yuvamıza, obamıza
Göz dikenlerin
Defteri dürülecek
Sarsılmaz imanım var buna
O gün gelecek
Müslüman Türk milleti
Dünyayı zalimlere dar edecek
Yeniden dirilecek...

Bekir OĞUZBAŞARAN

YARAM KARABAĞ

Kahpe Rus’la Ermeni kalleslikte anlaştı
En ağır silahlarla sınırlara yanaştı
Hocalının feryadı Azerbaycan’dan taşıtı
Karabağ’da durdukça kahpe, katil Ermeni...
Dayanılmaz bu acı için için yer beni.

He yanı kâbus sardı, kurşunlanırken düşler
Hep bekledi, yardıma gidemedi kardeşler
Rus ..ini ardına alan soysuz kallesler
Hocalı’ da katliam yaptı kalleş Ermeni.
Dayanılmaz bu acı için için yer beni.

Çocuk, kadın, ihtiyar demeden öldürdüler
İnsafsız vicdansızlar diri diri gömdüler
Bir milleti topyekûn vatanından sildiler
Can, kan gölü, istemem Karabağ’ı görmeni
Dayanılmaz bu acı için için yer beni.

Esarete, Hocalı talihsiz bahtı kara
Karabağ, Azerbaycan göğsünde derin yara
İstiklal ümidiyle bakar dost ufuklara
Bekliyor hürriyeti şehit olup dermeni
Dayanılmaz bu acı için için yer beni.

Kalkmıyor hiç, bu hicran demirledi canıma
Merhemi bulamamak dokunuyor kanıma
Sarılalım, Azeri gardaşım gel yanıma
Kardeşiz hem dostuz biz, candan severim seni
Dayanılmaz bu acı için için yer beni.

Rusya idi hamisi Karabağ’da vahşetin
Ermenistan faili yüzkarası dehşetin
Hazır ol istiklale, şehadettir diyetin
Canım benim kurbanın, toprağına ser beni
Dayanılmaz bu acı için için yer beni.

Süzülen gözyaşımı utancımından silemem
Bu acı bitmedikçe ben kendime gelemem
Karabağ esareten kurtulmazsa gülemem
Sanmayasın gardaşım hissiyatsız kör beni
Dayanılmaz bu acı için için yer beni.

Karabağ’da dökülen Müslüman Türk’ün kanı
Duyan yok çığlığını, sardı bütün cihanı
ASGARİ’nin zalime bitmez hıncı, isyanı
Can bulsun, toprağına muhabbetle kar beni
Dayanılmaz bu acı için için yer beni.

Kadir KARAMAN

Sene, Tanrı'nın yılı, günlerden Ahmed. Biz o tarihe 18 Mart 1915 diyoruz.

Cihan-ı Beşer'de sevgiyi aşıl原因 annelerin “melek” diye doğurduğu “iblisin uşakları” ikinci Mescid-i Haram olan Çanakkale'yi kuşattılar.

Amaç Ahmed'i boğmak, İslam'a diz çöktürmek, Mehmed'i parçalamaktı.

Sene 1915'ti.

Akif'in, yani İstiklal Marşının mimarı Mehmet Akif'in “Bedrin Arslanları” dediği Mehmetçik, Hz. Ali'nin gücü olan Zülfikar'ı “Dur! Yapma! demek için elinde tutuyor, iman mermilerini şarjörüne sürüyordu.

O öyle bir ruhtur ki bu, Türkistan'da avazlanan nasihatın çığıllarıydı. O ruh Çanakkale'de Mehmed'e “Gazan Mübarek Olsun” diyen Ahmed Yesevi ruhudur.

Sizce hiç gündüz vakti yıldızlar kayar mı? 18 Mart 1915'te arşa yıldızlar kayıyordu. Tekbirlerle...

Bir zamanlar Truva'yı işgal etmek için gelen Agamemnon, Anglosakson'un zırhlısı olup Türk'ün boğazını sıkımsıya çalışıyordu.

İşte o an, gücünü imandan, varlığını Hak'tan alan Onbaşı Seyit, Agamemnon'u hamamda katleden karısı gibi, boğazın sularını İngiliz zırhlısına Azrail'in hoş geldin çağrısı oldu.

Öyle hatıralar vardır ki bu yarımada. Hangisini anlatsak, hangisini ansak, hangisini düşünsek acaba? Ezineli Yahya Çavuş'u mu? Bir avuç gönüllü ile Ertuğrul koyu'nu savunması. Daha sonra Mehmetçik Yeni Zelandalılara atasözü olacak bir söz hediye ediyordu Kanlı Sırt'ta. Günümüzde Yeni Zelandalıların atasözüdür. “Hiçbir zorluk Kanlı Sırt kadar zor değildir”

Bir an düşünün lütfen..!

Kapatın gözünüzü; mahşerî bir kalabalık, ha-

vada kesif barut kokusu, top mermisi gürültüsü, şarapneller, derileri dikenli teller sıyrıyor. Su bulmak imkânsız, ama her taraf kan gölü. İnsandan akan göller dolu. Mehmetçiğin karşısında; “benim burada işim ne?” diyen. Annelerin “güzel yavrum” diye doğurduğu, “iblisin yeryüzü temsilcilerinin” gemilerle Çanakkale'ye savaşmak için gönderdiği insanlar.

Diğer tarafta gönlünde iman, zihninde Nizam-ı Âlem, damarlarında asil kan dolaşan “Ezdirmeyeceğim ümmeti Muhammed'in mabedini” diyen Mehmetçik.

Heyhat! İşte böyle bir ahval...

İslam'a, Hz. Muhammed şems olmuştu. Rumi'ye Tebrizli Şemseddin. 57. Alay'a ise milledin makûs kaderini değiştirecek Mustafa Kemal. O kader 57. Alay'da yazılacaktı. Mustafa Kemal, Mehmetçiğe, gönüllerini, ruhlarını inanç ve millî şuur güneşi ile ısıtarak “Ben size savaşmayı değil ölmeyi emrediyorum” diyordu.

Bu söz Bedir'de, Uhud'da, Hendek'te emir niyetine haykırılan iki cihan hükümdarı, son Peygamber Hz. Muhammed'in sözüydü. Bu söz ilahi vahiy gibi, Peygamber sünneti gibi aziz ve kadimdi.

Çünkü, ezilen yani basılan toprak Dar'ül İslam, basan ise gayri İslam'dı. Çiğnetmedi Mustafa Kemal, yerde koymadı, ezdirmeydi peygamber sözünü ve öyle bir ruh oldu ki orada, Türk Milleti, İslam sancağını yerlere düşürmedi. Ve sımsıkı sarıldı.

Çanakkale ruhu bu. Çanakkale, Hakk'ın batılı sulara gömdüğü yerdir. Çanakkale, Bedir'in aslanlarının, Asım'ın neslinin isimsiz türbelerinin bulunduğu yerdir. Çanakkale, soysuzca saldıran tek dişi kalmış dünya medeniyetinin Türk'ten, İslam'dan merhamet dilendiği yerdir.

Çanakkale son kaledir.

Çanakkale geçilmez!

Türk milleti, tarihte ecdatımızdan itibaren hiç bir milletin göstermediği şefkat ve merhameti din, ırk ve renk farkı gözetmeksizin kendisinden yardım dileyen ve sığınan bütün mazlum ve mağdurlara ayırım yapmadan ve ilahi adalet ölçüleri içerisinde adil ve eşit şekilde göstermiştir. Bu mağdur ve mazlumlara gösterdiğimiz şefkat ve merhamet sebebiyle korunmuş bir millet olduğumuzu düşünüyorum. Böyle olmasa idi, yerli hainler içten, günümüzde olduğu gibi azılı düşmanlar, dıştan asırlardan beri üzerimize saldırdığı hâlde, ayakta durabiliyor, gelişebiliyor ve büyüyebiliyoruz.!

Bu ülkeye ve bu ülke topraklarında yaşayan Müslüman Türk milletine sadece âşık olunmaz. Uğrunda her türlü fedakârlık yapılabilir.

Hatta uğurunda ölüdür bile!

Her gün toprağa düşen mübarek şehitlerimiz, bu sevdanın itibarlı anıtları değil midir?

İspanya, bundan beş asır önce Yahudileri kendi ülkesinin dışına atmıştı. Onlara Osmanlı Devleti kucak açarak getirip ülkemize yerleştirmiştir!

Rusya, 250 yıl öncesinde işgal ettiği Kırım topraklarından Kırımlı Tatar kardeşlerimizi, bir buçuk asır önce Kafkasya'daki Çerkezleri ve diğer Müslümanları yurdundan, yuvasından etmişti. Osmanlı getirip bunları topraklarımıza yerleştirerek, yurt vermiş, yuva vermiş, iş ve aş vermiş ve kendimizden bir parça hâline getirerek bağrına basmıştır.

Humeyni'nin iktidara gelişiyle, İran'ın ülkesinden dışarı ettiği, kendilerine göre; "rejim muhalifleri" olarak gördükleri insanları, yine Türkiye kabullenmişti. Bu insanlar ülkemizde aylarca hatta yıllarca misafir edilerek başka ülkelere geçişine ev sahipliği yapmış ve yapmaya da devam etmektedir.

Balkanlardan, Bulgaristan'dan, Kosova'dan, Makedonya başta Balkan coğrafyasında, Romanya'dan, Arnavutluk'tan ve Yunanistan'dan gelen yüz

binlerce muhacirimizi bağrımıza basmış, ekmeğimizi ve toprağımızı onlarla bölüşmüşüzdür.

Irak'ta Saddam'ın zulmünden kaçan Kürtlere kapılarımızı açmışız ve onları aylarca, yıllarca ülkemizde barındırarak misafir etmişiz.

Şimdi ise, Suriye'nin eli kanlı diktatörü Esad rejiminden kaçan 3 milyon insan hemen bütün şehirlerimize yayılmış durumda. Onlara sadece sınırlarımızı açmakla yetinmedik, evlerimizi, sofralarımızı da açtık.

Afganistan'dan, Doğu Türkistan'dan gelen soydaşlarımız var. Onları de uzaklarda kalan öz kardeşlerimiz olarak bağrımıza bastık. Onlara ev ve iş verdik ve vermeye de devam ediyoruz.

Biz, böyle bir merhamet şemsiyesi açarken, insan hakları savunucusu geçinen iki yüzlü, riya-kar Batı, Suriyeli göçmenleri kabul etmemek için aylardır, seviyesizce ayak direliyor. Bu sığınmacılardan kaçak olarak Avrupa ülkelerine gitmek isteyenler de denizlerde ölüyorlar veya kaybolup gidiyorlar...

Bu ülkenin gizli gücü, görünmeyen bu yüzündedir!

Sanırım bu yüzden Allah tarafından korunmuş bir milletiz. Değilse, yerli hainler içten, azılı düşmanlar birleşerek dıştan asırlardır üzerimize saldırdığı hâlde, ayakta durabiliyor, gelişebiliyor ve büyüyebiliyoruz.!

Bu ülkeye sadece âşık olunmaz, uğrunda ölüdür bile.

Şehitlerimiz, bu sevdanın itibarlı anıtları değil midir?

Savaş dediğin söz değil,

Bayrak dediğin bez değil,

Vatan için bir kez değil,

Bin ölmüşlüğümüz vardır.

Niyazi Y. GENÇOSMANOĞLU

Dünyada insanların kimi İslâm, kimi Hristiyan, kimi Musevî vs. Ama Hristiyanlar birbirine “Gel Hristiyan, git Hristiyan!” diye seslenmiyorlar.

Yahudiler de birbirlerine “Yahudi aşağı, Yahudi yukarı!” diye hitap etmiyorlar.

Keza Müslümanlar da birbirlerini “Gel Müslüman, git Müslüman!” diye çağırıyorlar.

Kaldı ki hepimiz dünyada dünya insanlarıyız. Fakat birbirimizle “İnsan aşağı, insan yukarı, gel insan, git insan!” diye konuşmuyoruz.

Müslümanlar birbirlerine İslâm’a aykırı olmayan kendi milletlerine uygun Ahmet, Mehmet, Ali vb. gibi isimlerle sesleniyor.

Hristiyanlar birbirlerine mensup oldukları milletin Hristiyanlığa ters düşmeyen adlarıyla, Yahudiler de Yahudi isimlerle hitapta bulunuyorlar.

Ne Müslümanlar, ne Hristiyanlar ne de Yahudiler birbirlerine: “Ey Müslüman, ey Hristiyan, ey Yahudi diye hitap etmiyorlar.

Yahudi, Hristiyan ve Müslüman nitelemesi; adı geçen din mensuplarının genel sıfatlarıdır.

Lâkin her mensubun ayrıca genel çerçeveleri içinde, özel isimleri vardır. Ve o adlarla birbirlerine hitapta bulunup seslenirler.

Çünkü sıfat genel, isim özeldir. Üstelik pratiklik de bunu bunu gerektirir.

Dikkat edersek doğuşuyla Türk olan bir kimse, Türkçeden başka bir dil bilmez.

Fakat, Türkiye’deki Kürtler, Çerkezler, Arnavutlar, Gürcüler vs. tamamı anadillerini bilip konuştukları gibi, ayrıca hepsi de gayet fasih bir şekilde güzel Türkçemizi konuşabilmekte ve onu edibane bir tarzda yazabilmektedirler.

Çünkü oluşlarıyla Türkleşmişler; Türk Milleti’nin birer ferdi olmuşlardır. Bu netice, kurucu unsurun Türkler oluşundan ileri gelen tabii bir sonuçtur.

Zira ortak bir lisan olmadıkça birlik, dirlik ve anlaşma olmaz. Binaenaleyh millet de oluşmaz.

Anadolulu Suheybler, İranlı Selmanlar, Habeşli Bilâller; doğuşlarıyla değil ama oluşlarıyla zamanın Arap-İslâm kültürünün, Arap-İslâm devletinin mensupları olarak Arapçayı öğrenmişler, Arapça konuşmuşlar, yani Araplaşmışlardır.

Böylece milletin doğuştan ziyade oluşların birliği olduğunu, bunu da benimsenen ortak dilin mümkün kıldığını bizlere göstermişlerdir.

Demek ki, Türkçe konuşan herkes aslı ne olursa olsun Türk Milleti’nin asil ve asıl bir mensubu olduğunu, aynı kanunlar çerçevesinde eşit vatandaşlar olarak bir ve aynı milleti teşkil ettiklerini unutmamalı.

Kaldı ki eğitim dilinin -tarihî bir zorunluluk olarak- Türkçe oluşu da bu milletin Türk Milleti oluşunun somut bir tescili ve belgesidir.

Bu demektir ki Türkiye; Türk Milleti’ni teşkil eden herkesin müşterek vatanıdır.

Türkçe ise ortak dilidir.

Çünkü Türklerin önderliğinde bu topraklar fethedilmiş idareyi ele alan Türklerin dilini bilmek ve öğrenmek ise idare edilenlerin ister istemez kabullendiği bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Velhasıl:

Dil, millet, vatan üçlüsü

Birlik, beraberliğin en güçlüsü

Türkçe, Türk, Türkiye

Tüm unsurlara İlâhî hediye

Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük akımlarıyla iç içe geçmiş, birbirinden ayrılmaz siyasi akımlardır. Tanzimat'a kadar devletin temeli İslamcılıktı. Müslüman halkın düşünce tarzı ve dünya görüşü İslam ile yoğrulmuştu (Karal 2003: 315).

Siyasi bir akım olarak İslamcılık, Abdülaziz döneminden itibaren Osmanlılık fikrinin zayıflaması üzerine ortaya çıkmıştı (Akçura 1998: 7). Devletin kurtuluşu için Genç Türklerin, Meşrutiyet'e dayanan Osmanlılık sistemine karşılık II. Abdülhamit, istibdada dayanan İslamcılık sistemini kabul etmiş ve iktidarı boyunca gerek iç idarede gerekse dış siyasette bu sistemi teşkilatlandırıp geliştirmiştir (Karal 2000: 539). II. Abdülhamit, İslamcılığı resmî ideoloji hâline getirmiştir (Berkes 2003: 350). Fakat İslami bağlılığın modern siyasi şekillenmesi olan Panislamizm, özellikle Batı'da eğitim görmüş genç aydınlar arasında çok fazla ilgi görmüştür (Lewis 2004: 341).

Osmanlılık ve İslamcılık hareketinden her zaman ayıramadığımız diğer bir akım da Türkçülüktür. Türkçülük, II. Abdülhamit devrinde, bir fikir hareketi olarak gelişmiştir. Osmanlılık veya İslamlılık gibi bir idare ve siyaset sistemi hâline getirilmesi düşünülmemiştir (Karal 2000: 550). Türkçülük hareketi, özellikle Rusya Türklerinden siyasi bir hız kazandı. Ayrıca Türkçüler, büyük Türk ailesinin İslam dininde olanlarla sınırlı olduğunu savunuyorlardı. Türklük ve İslam birbirinden ayrılmamakla birlikte her ikisi de toprak esasına dayanmamaktaydı (Lewis 2004: 345-349). Yusuf Akçura'ya göre, İslamcılık ve Türkçülük iç ve dış engeller ortadan kalktığı takdirde uygulanabilir olmasına rağmen, Osmanlılık asla uygulanamazdı (Georgeon 2005: 39).

19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti, Macaristan, Romanya ve Karadeniz'in kuzeyindeki topraklarını; Afrika'da ise, Mısır ve Tunus'u kaybetmişti (Ercan 2011: 282). Osmanlı Devleti varlığını

devam ettirebilmek için hemen hemen her alanda yenilikler yapmış, kavramlarda bazı değişiklikler olmuştur. Özellikle Tanzimat döneminde dine dayalı bir millet sisteminden vazgeçilerek Müslüman ve Müslüman olmayan milletleri ırk, inanç ve dil ayrımı yapmadan eşit kabul eden Osmanlılık fikri benimsenmiştir.

Osmanlılık, ırk, inanç veya dil ayrımı yapmaksızın padişahın bütün tebaasını tek bir milliyet ve bağlılık içinde birleştirecek Osmanlı vatandaşlığıdır (Lewis 2004: 232). Haklar ve ödevler bakımından eşit duruma getirilecek halkla, ortak bir vatan kavramı etrafında Amerikan ulusu gibi, bir Osmanlı ulusu oluşturulacaktır (Akçura 1998: 6).

Osmanlılık, çok uluslu bir devlet olmanın getirdiği ideolojik bir formüldür. Ana hedefi de İttihat-ı Anasırı yani devleti oluşturan etnik unsurların birliğini korumaktır (Tunaya 1984: 369). Osmanlılık fikri, II. Mahmut döneminde başlamış, Abdülmecit devrinde gelişmiş ve Ali ve Fuat paşaların etkisiyle hızla yükselişe geçmiştir (Akçura 1998: 6). II. Mahmut: "*Ben tebaanın Müslümanını camide, Hıristiyanını kilisede, Musevisini havrada fark ederim. Aralarında başka bir güne fark yoktur. Cümlesi hakiki evladımdır*" (Karal 2003: 298) diyerek siyasi haklar yönünden tebaa eşitliğini ortaya atmıştır.

Osmanlılık fikri ilk defa Tanzimat Fermanı'nda belirtilmiştir ki, Ferman'da, Müslüman halk ile Hıristiyan halkı kanun önünde eşitliği vurgulanmıştır (Karal 1994: 193). Tanzimat döneminde, devleti düzene sokma girişimindeki gerçek amaç *hukuk eşitliği* ilkesiyle Müslüman olmayan halkı devlete bağlamak ve devletin birliğini sağlamaktır. Osmanlılık siyaseti adı verilen bu fikri hareket, Osmanlı tarihinin son döneminde iç siyaset, batılılaşma ve yenilik hareketleri, isyanlar, hatta dış politikayla ilgili olayları açıklayan en önemli girişimdi. Osmanlı tarihinde bir dönüm noktasını oluşturan bu yeni siyasetin parolası, "*İmparatorluk tebaasının hukuk*

eşitliğine dayanan Osmanlı Birliği” olmuştur (İnalçık 1992: 3 vd.). Tanzimat Fermanı’nın 8, 9, 10 ve 11. maddelerine göre, Osmanlı Devleti’nin yönetimi altında bulunan herkes, hangi din ve mezhebe bağlı olursa olsun, istisnasız Osmanlı’dır. Bütün Osmanlılar özgür olup başkalarının özgürlüklerine tecavüz etmemekle yükümlüdürler. Kişilerin özgürlüğü her türlü saldırıdan korunur. Kimse yasalarda belirlenen sebeplerden başka bir sebeple cezalandırılmaz (Toros 1985: 1008). Böylece Tanzimat Fermanı ile kabul edilen Müslümanlarla Müslüman olamayanların eşitliği ilkesi, geleneksel Osmanlı hukuk düzeni içinde yeni bir haklar sistemi ortaya çıkarmakta ve önceki uygulamayı değiştirmektedir. Oysaki Osmanlı Hukuk sistemi ve yönetim anlayışı *hâkim millet* ve *mahkûm millet* kavramına dayanmaktaydı. Tanzimat Fermanı ile bu durum değişerek din esasına dayalı millet kavramı yerine Osmanlılık fikri kabul edildi ve böylece millet anlayışı da değiştirildi (Eryılmaz 1990: 96 vd.).

1864 yılında Maarif Bakanlığında bir çeşit yükseköğretim kurulu olarak Meclis-i Kebir-i Maarif adı altında bir meclis kurulmuştu. Buna Rum, Ermeni, Katolik, Protestan, Yahudi cemaatlerinden seçilmiş maarif adamları da atanmıştı. Bu çalışmalar, dinî alandan ayrı tutulan yükseköğretim kanalı ile Tanzimat döneminde doğmuş Osmanlılık ideolojisini geliştirme siyasetinin güdüldüğünü göstermektedir. Yine aynı şekilde Fransızların Galatasaray Lisesini açmalarındaki amaç da Müslüman, Rum, Ermeni, Yahudi öğrencileri Fransız dili ve kültürü içinde birbirine yakınlaştırarak Osmanlı ulusu yaratmaktı (Berkes 1996: 202).

Tanzimat döneminde çeşitli reformlar gerçekleştirilirken, yenilikçi devlet adamları çok ulusluluğa çare bulmayı düşündüler. Sırbistan, Eflak, Buğdan, Mısır, Tunus bir çeşit özerk bir yapıya sahipti. Bazı Arap bölgelerinde kontrol tamamen kaybedilmişti. 36 milyonluk nüfus, Türkler, Araplar, Slavlar, Rumlar, Romenler, Arnavutlar, Ermeniler ve Yahudilerden oluşuyordu. Bu nedenle Reşit, Ali, Fuat ve Mithat Paşa’lar Osmanlılık

akımını bir ideoloji hâline getirdiler. Bunun için devletin birlik ve bütünlüğü sağlanacaktı. Ayrıca tehlikeleri uzaklaştırmak, Gayrimüslimlerin isyanlarını ve bağımsızlık isteklerini önlemek için din farkı gözetilmeden birleşmiş bir Osmanlı toplumu kurulacaktı (Bozkurt 1996: 108). Fakat Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla getirilen yeni ayrıcalıklar azınlıklarla ilgili sorunları çözmemiş, aksine sorunların daha da büyümesine neden olmuştur. Müslüman olmayan azınlıkların asıl isteği daha geniş hak ve özgürlük değil, bağımsız birer devlet kurmaktı (Ercan 2011: 31, 314).

1867 yılında kurulan Yeni Osmanlılar Cemiyeti de Osmanlılık fikrini benimsemişti. Bu cemiyetin kuruluş programının 1. maddesinde : *“Müslüman ve Hıristiyan tebaanın ıslahına çalışmak”* temel faaliyet ilkesi olarak benimsenmişti. Ali Suavi, *“Bugün Osmanlı Devleti’ndeki insanların tek bir milliyeti vardır: Osmanlı derken, Mustafa Fazıl Paşa: “Müslüman, Katolik, Rum, Ortodoks olmak kamu hizmetinde görev almak için önemli değildir. Önemli olan ehliyet ve vatanseverliktir”* diyordu. Böylece devletin tüm tebaası din ve etnik kökenlerine bakılmaksızın Osmanlı olacaktı (Bozkurt 1996: 108,109). Namık Kemal ise, Tanzimat siyasetinin bir ürünü olan Osmanlı kavramını alıp ondan bir Osmanlılık milliyetçiliği yaratan adamdır.

II. Abdülhamit, Osmanlılığın ülkeyi zayıflatıcı bir etkileri olabileceğini düşünüyordu. Yine de Kanunu Esasi’nin ilan edilmesi, parlamentonun kurulması ve bu suretle bir meşrutiyet idaresini kurulması Osmanlılık fikrinin zaferini göstermektedir. Kanunu Esasi’ye göre, Osmanlı tabiiyetinde bulunan kişilere hangi din ve mezhepten olursa olsunlar, hepsinin Osmanlı olduğu, şahsi hürriyetlerine sahip buldukları din ve mezhep işleri dışında kanun önünde hak ve vazife yönlerinden eşit oldukları belirlenmiştir. Kanunu Esasi’nin 8. maddesinde: *“Osmanlı Devleti’nin tabiiyetinde bulunan efradın tümüne Osmanlı denir”* ve 17. maddede de *“Osmanlıların tümü, din ve mezhep hâlleri dışında hak ve vazife yönünden eşittir”* denilerek Kanunu Esasi’nin öngretisi, Osmanlılık olarak belirlenmiştir.

II. Abdülhamit, Meclis açılış konuşmasında: *“bundan sonra bütün tebaanın bir vatanın evladı olarak bir kanun himayesinde yaşayacaklarını, Osmanlı adını taşıyacaklarını ve bu adın tebaa arasındaki menfaatlerin devam ve muhafazasına şamil olacağını ümit ettiğini”* ifade etmiştir. Bundan sonra Osmanlılık, kısa zamanda ideolojik bir değer kazanmış ve kullanılmıştır. Yine Meclis açılış töreninde bulunan Tayms gazetesi yazarının Hıristiyan olmayan mebusların kendisine gösterilmesini istemesi üzerine, bir paşanın *“bu mebuslar kâmilen Osmanlıdır. Artık Müslüman yahut Rum ve Ermeni değildir”* açıklaması ilgi çekicidir. Vakit gazetesinde de *“Osmanlılıktan çıkar isek, bizi Osmanlılıktan çıkaran sıfat bizden mübeddel olur ki, unvanı cedidi altında kalınca ne olacağımız meçhul kalır”* (Karal 2000: 497) denilerek Osmanlılığın önemi vurgulanmaktadır.

Ahmet Mithat, *“yeni bir Osmanlı milleti var ve Osmanlılık temel bir siyasal bağlılık olarak padişahın tebaalığını kabul etmekten ibarettir”* derken bu görüş, 1908 yılında genç Türk hükümetinin de temel politikasını oluşturmuştur. Eski hanedan bağlılığı, Avrupadan gelen ve önce imparatorluğun Hıristiyan halkını etkileyen yeni milliyetçilik fikirleriyle yıkılmaktaydı. Millî fikir yayıldıkça Hıristiyan halk kendini artık Osmanlı olarak değil, Yunan, Sırp, Bulgar ve Ermeni olarak görmeye başladılar. Türkler tarafından bile kararsızlıkla desteklenen Osmanlılık ideolojisine çok az şans veriliyordu. Hıristiyan halkın bağımsızlık mücadelesi ve Türk halkının bu mücadeleye tepkisi yeni bir Müslüman-Hıristiyan tepkisi yarattı. Bununla birlikte 1876 Bulgar ayaklanması, 1890’ların Ermeni olayları, 1896-7 Girit ayaklanması (Lewis 2004: 337) özellikle Osmanlı-Rus savaşı ve bu savaşın getirdiği sonuçlar Meşrutiyete dayanan Osmanlılık fikrini zayıflatan ilk sert darbe oldu. Bu savaş sırasında Balkanlarda Osmanlı hâkimiyetinde yaşayan Hıristiyanların Müslümanları katletmeleri, Balkanlar’da ve Doğu Anadolu’da ilerleyen Rusların Hıristiyanlık’ın koruyucusu rolünü üslenmeleri, ayrıca Rumları ve Ermenileri de kışkırtmaları Osmanlı Devleti’nin Müslüman hal-

kında Hıristiyanlara karşı sert bir tepki yaratmıştı. Avrupalı devletlerin de bu duruma seyirci kalmaları, hatta bazı devletlerin destekleri Osmanlılık fikri için öldürücü bir darbe olmuştu (Karal 2000: 498,596). Osmanlılık hem halkı birleştirememiş, hem de azınlık isteklerini körüklemişti. Bunun üzerine zaten Osmanlılık fikrine karşı olan II. Abdülhamit, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’nı bahane ederek parlamentoyu tatil etti ve Pan-İslamcı bir politika izledi (Bozkurt 1996: 110). Osmanlılık fikri sadece Meşrutiyet idaresiyle devam edebilecek bir ideolojiydi olduğundan ve istibdat yönetimine tepki olarak doğduğundan istibdat yönetimi altında uygulanamaz bir akımdı (Karal 2000: 596).

1908 yılında başlayan ayaklanma ve bunun sonucunda gelen II. Meşrutiyet’in ilanı, ülkeyi Osmanlılık fikri ile parçalanmaktan ve dış baskılardan korumak isteyen Jön Türkler’in bir başarıydı. İttihat ve Terakki, Osmanlı Devleti içindeki milletleri birleşmiş bir Osmanlı ulusu olarak görmekteydi. Bu görüş, Fener Rum Patriği’nin tüm Hıristiyanların Osmanlı adı altında birleştirilmesini din ve mezhebe saldırı olarak nitelendirmesine yol açmıştır (Bozkurt 1996: 196).

İttihat ve Terakki’ye göre, Osmanlı birliği ancak din açısından güçsüz, fakat eğitim ve ekonomi açısından güçlü merkezîyetçi bir devlet içinde, belki de zor kullanarak gerçekleştirilebilirdi (Berkes 1996: 407). Bu görüşleri nedeniyle bir şekilde Türk milliyetçiliğini desteklediği (Georgeon 2005: 68) iddia edilen İttihat ve Terakki, özellikle Ermeni ve Arap milliyetçileri tarafından hoş karşılanmadı. Gerçekte ise, İttihat ve Terakki’nin Osmanlı birliği görüşü din ya da ırkları ne olursa olsun bütün Osmanlıların merkezi devletin eşit vatandaşları olması görüşüdür ki bu daha çok II. Mahmut’un Osmanlılık görüşüne yakındır. İttihatçılar, Türk ulusçuluğu da dahil siyasal anlamdaki her türlü ulusçuluğu devlete karşı bir ihanet olarak görüyordu. Merkezi devlet, ekonomik kalkınma ve eğitim yoluyla milletlerin kaynaşmalarını sağlayacak güçte olmalıydı (Berkes 1996: 407). Fakat Osmanlılık, Türkçülük, İslamcılık arasındaki farklar her zaman kolaylıkla

görülememiştir. Osmanlı gibi görünen liderlerin yeri geldiğinde Panislamizmi ve Pantürkizmi savundukları görülmüştür (Lewis 2004: 349).

Osmanlılık öğretisini uygulanamaz olarak görülmüştür. Çünkü ortada Osmanlı ulusu diye bir ulus yoktu ve bunu yaratmaya çalışmak da boş bir çabaydı. Osmanlı adı gerçekleri örten bir perde işlevi görmüştür ki Arnavut mebus Hasan Bey'in Osmanlılık tanımını dikkat çekicidir. Hasan Bey'e göre: "*Osmanlı Devleti, müşterek-ül menfa bir anonim şirkettir. Bu çatı altında yaşamak bir çıkar sorunu*" (Tunaya 1984: 542).

Osmanlılık fikri, Osmanlı Devleti'nin sınırlarını korumak için tek çare olarak görülmüş olabilir, fakat bunun getireceği olumsuz sonuçları da bulunmaktaydı. Öncelikle çeşitli milletlerin kaynaşmasını ne Türkler, ne de Müslüman olmayan halk istiyordu. Ayrıca Fransızların Cermen, Kelt, Latin, Grek milletlerini, yine Almanların Slavları içlerinde erittikleri gibi bir Osmanlı milletinin oluşmasıyla da Türklerin diğer milletlerin içinde erimesinden, hatta Osmanlı adının dahi ortadan kalkmasından korkulmaktaydı. Yusuf Akçura, Osmanlı milleti oluşturma fikrini "*beyhude yorgunluk*" olarak görmüştür (Akçura 1998: 28,31). Oysa Ali Kemal ve Ahmet Ferit, Osmanlılığı daha farklı yorumluyordu. Ali Kemal'e göre, "*öncelikle Türkü, İslam'ı ve Osmanlılığı birbirinden ayıramayız. Gerek Sultan Mahmut, gerekse Reşit, Ali, Fuat ve Mithat Paşaların hiçbirisi Bulgar'ı, Rum'u, Sırp'ı, Ermeni'yi Ulah'ı, Marunu'yi, Keldani'yi Osmanlı milletinin yaradılışına sokmak gibi boş bir hayale sapsadı. Böyle bir şeyi yapmak hatırlarına bile gelmedi, fakat bu kavimlerin Osmanlı tabiiyetinde kalmasına çalışmak tabii idi*" (Akçura 1998: 37,38).

Ahmet Ferit'e göre ise, Osmanlı milleti siyaseti, en kolay izlenen ve en yararlı siyasetti. Osmanlı milleti oluşturmak, "*siyasi lisanda hâkim millet dışındaki abaliyi dinen, lisanen, ahlaken, vicdanen hakim millete benzetmektir. Buna muvaffak olmak halinde hükümetin idaresi altında, birbiriyle tamamen müsavi, aynı millî ve vatanseverlik hissi ile mütehassis fertlerden oluşmuş bir tek millet bulunur*"

(Akçura 1998: 48).

Parçalanmak üzere olan bir devlette Osmanlılık fikrinin savunucularına en iyi yanıt Türk Kurtuluş Savaşı olmuştur. Peyami Sefa'nın *anlatımıyla "Osmanlılık politikası, İzmit'te Ali Kemal ile birlikte asıldı"* (Lewis 2004: 351). Böylece Osmanlılık siyasetinin de sonu da gelmiş oldu.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Osmanlılık fikri, bir idare, siyaset ve düşünce sistemi olarak din, dil ve ırk ayrımı yapmadan vatandaşlarının eşitliğini ve ortak bir ulus yaratmayı amaçlamıştır. İttihat ve Terakki'nin ve Genç Türklerin programlarında yer alan Osmanlılık fikri, Osmanlı sınırlarını korumak için tek çare olarak da görülmüyordu. Bu amaçla da Kanunu Esasi'de bile tüm Osmanlı tabiiyetinde bulunan herkese Osmanlı olarak görülmüş ve eşit haklar getirilmiştir. Böylece devlet içerisindeki çeşitli unsurlar arasındaki çatışmalar sona erdirilmek istenmiştir. Halk arasında Osmanlı ruhunun yerleştirilmesine çalışılmıştır. Her unsura eşit hizmet esas kabul edilmiş ve II. Meşrutiyet yönetimi ile birlikte Osmanlılık siyasi akımını zararlı gösteren etkinlikler de yasaklanmıştır. Fakat hem Müslümanlar, hem de milliyetçilik akımından etkilenen gayrimüslim halk bir Osmanlı milleti yaratma fikrine tepkiyle yaklaşmıştır. Meşrutiyet ve Kanunu Esasi Osmanlılık fikrini savunanların bir başarısı olsa da Osmanlılığa karşı fikir akımları ortaya çıkmıştır. Başta II. Abdülhamit, Osmanlılığı ülkeyi zayıflatıcı bir etki olarak görmüş ve ona bir tepki olarak İslamcılığı savunmuştur. Bununla birlikte bir ideoloji haline gelen Osmanlılık fikrine karşı çıkan bazı aydınlar da Türklerin diğer milletler içinde erimesinden korkmuştur.

KAYNAKLAR

- AKÇURA, Yusuf (1998); *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
BERKES, Niyazi (2003); *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
BERKES, Niyazi; *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, İstanbul 1997
BOZKURT, Gülnihal (1996); *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşların Hukuki Durumu(1839-1914)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- ERCAN, Yavuz (2011); *Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Azınlık Sorunu*, Ankara, Turhan kitabevi.
- GEORGEON, François (2005); *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İNALCIK, Halil (1992); *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, İstanbul, Eren Yayınları.
- KARAL, Enver Z. (1994); *Osmanlı Tarihi*, C.5, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KARAL, Enver Z. (2000); *Osmanlı Tarihi*, C.8, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KARAL, Enver Z. (2003); *Osmanlı Tarihi*, C.7, Ankara, Tarih Kurumu Yayınları.
- LEWIS, Bernard (2004); *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- TOROS, Taha (1985); “Osmanlı İmparatorluğu’nda Gayrimüslim Azınlıklar”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul, İletişim Yayınları.
- TUNAYA, Tarık Z. (1984); *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C.1, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları.

BİZ OLDUK

Gözlerinin içine baka baka
Yalan söyleyen aldatan biz olduk!
Güven duvarlarını yıka yıka
Dürüst insanı çıldırtan biz olduk

Öyle bir asır ki, hep küsuratlı
Doğru yaya, gider, bozguncu atlı
Münafıklık yol kat etmiş süratli
Her güreşte havlu atan biz olduk!

Öyle bir hayat ki, kurşundan bir yük!
Asıl hamallığını taşıyor bu yük
Fikir cüce kalmış şarlatan büyük
Edebi, üç pula satan biz olduk

Dil, fokur fokur kaynayan bir kazan
Sözcük, fıkır fıkır oynayan tozan
Yalakalar meydanda arabozan
Timsah gözyaşları döken biz olduk

“Biz olduk” tarihleri tahrif eden
“Yalanı” doğru gibi tarif eden
“Cahil ve ukalay” arif eden
“Günahkârız” fazlasıyla biz olduk!

“Ölmeden önce ölmek” ne demektir?
“Hakka esaret” en büyük emektir
Meziyet o ki, hatadan dönmektir
Fetret devrini yaşatan biz olduk

Bedrettin KELEŞTİMUR

Yitirdiklerimiz: ZİLELİ ÂŞIK EMİNİ DÜŞTÜ

Nail TAN

Tokat Zileli Emin Düştü (mahlası Eminî) 31 Ocak 2016 Pazar günü Ankara’da hayata gözlerini yumdu. Akciğer kanseri tedavisi görmekteydi. Cenazesi, 1 Şubat 2016 Pazartesi günü Karşıyaka Mezarlık Camisi’nde kılınan ikinci ve cenaze namazlarının ardından Karşıyaka Mezarlığı’nda toprağa verildi.

Asıl adı Emin Düştü olan âşık, 1943 yılında Tokat Zile’nin Hatıppınarı köyünde doğdu. Babası çiftçi Mehmet Efendi, annesi ise Gülnaz Hanım’dır. Annesinin babası Emrullah Efendi ile eşi Balak Hanım, 93 Harbi sonrasında, bir yaşından küçük çocukken aileleriyle Zile’nin Hatıppınarı köyüne gelip yerleşmişlerdir. Babası Mehmet Efendi’nin soyu ise topraklarından kovulan Ahıska Türklerindedir. Ancak, Eminî Düştü, soy ve inanç sistemi olarak anne tarafını benimsemiştir. Her zaman, atalarının Karabağ’dan geldiğini söylemiş, bununla övünmüştür.

Çocukluğu, babasına çiftçilik ve çobanlık işlerinde yardımla geçen Eminî, önce kaval sonra da keman çalmayı öğrendi. Çobanlık yaptığından ilkokula gidemedi. Okuma yazmayı kendi gayretiyle öğrendi. Komşu Hıncıp köyünden Ali Baba’nın Fevzi’den usta malı şiirleri, deyişleri dinleyip âşık sanatına ilgi duydu. 1957 yılında, henüz 14 yaşında iken köylerine şiddetli bir dolu yağması üzerine ilk şiirini söyledi. Bu şiiri diğerleri takip etti. 1961 yılında, 18 yaşında iken Ankara’ya geldi. Amelelik, garsonluk, benzin istasyonlarında pompacılık yaptı. Bir bağlama satın alıp şiirlerini bağlama eşliğinde söylemeye başladı. 1963-1965 yılları arasında vatan görevini yerine getirdi. Askerlik sırasında okuma yazmayı çok ilerletmişti. Askerlik sonrası, sınava girip ilkokul diploması aldı. 1966 yılında Hacettepe Ü Hastanesinde bulaşıkçı olarak devlet hizmetine girdi. Çalışkanlığı ve terbiyesiyle dikkatleri üzerinde toplamayı başardı. 1970 yılında üniversitenin yurtlarında görevlendirildi. Bu görevinde de başarı gösterip yöneticiliğe kadar yükseldi. 1992 yılında Hacettepe Ü öğrenci yurtlarındaki görevinden emekliye ayrıldı. Ankara’ya yerleşti.

Kendini tamamen âşıklık sanatına hizmete verdi.

Âşık Eminî'nin usta bir âşık olarak yetişmesinde Ankara'daki hayatının rolü büyüktür. 1961 yılında Ankara'ya geldiğinde 1960'lı yılların ünlü halk şairleri Âşık Veysel, Davut Sularî, Daimî, Nesimî Çimen, Mahzunî Şerif, Ali İzzet Özkan, Feyzullah Çınar, Şekip Şahadoğru, Hüseyin Çırakman, Müslüm Sümbül, İsmail İpek, Coşkun Devrânî, Yaşar Reyhanî, Murat Çobanoğlu ve Şeref Taşlıova ile tanışıp her birinden öğrendikleriyle sanatını geliştirdi. Belli bir ustanın çırağı olmadı. Alevi-Bektaşî şiir ve bağlama çalma sistemini benimsediği görüldü.

Şiirlerinde Allah ve ehl-i beyt sevgisi yanında, insan, vatan, ulus, tabiat sevgisini, hoşgörüyü işledi. Sosyal hayattaki, devlet yönetimindeki bozuklukları eleştirdi. Atatürk ve Türkiye sevgisini ön planda tuttu. Şiirlerinin bir bölümünü besteledi.

Şiirlerinin yayımlandığı dergilerden bir bölümü şunlardır: Türk Dili, Halk Ozanlarının Sesi, Radyo ve TV, Antoloji, Kültür Çağlayanı, Zile, Bizim Kümbet.

Hayatı, sanatı ve şiirleriyle ilgili dört kitap yayımlandı:

Atatürk'ün Türkiye'si, bs. hzl. Hayrettin İvgin, Ankara 1981, 96 s.

Gönül Deryası, Ankara 1990, 85 s. KTB HAKAD Yayını.

Tellerimiz Atatürk'ü Çağırır, bs. hzl. Hayrettin İvgin, Ankara 2004, 160 s.

Ummanda Zerreyim Deryada Nokta, Ankara 2009, 600 s.

Plak ve ses kaseti döneminde dört plak, iki ses kaseti çıkardı. Kasetlerinden biri, çocuklarıyla birlikte çıkardığı Cem Bülbülleri'dir.

Eminî Düştü, TRT radyo ve televizyon kanalları ile özel televizyonlarda birçok programa katıldı. Âşıklar arası şiir yarışmalarında ödüller kazandı: 1985'te 3. Ankara Halk Ozanları Yarışmasında atışma birinciliği, destan ikinciliği, 1998 TDK Cumhuriyet Destanı yarışması birincilik ödülü gibi. Âşıklar şölenlerinde çalıp söyledi. Orhan Şaik Gökyay 2005 Şiir Ödülü, aldığı ödüller içinde en önemlisidir denilebilir.

Türk Dil Kurumunun Türk Dünyası Destanla-

rının Tespiti Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayımlanması Projesi çerçevesinde kendisinden 1998 yılında Abdal Musa ve Kaygusuz Abdal hikâyeleri derlendi. TRT için Hayrettin İvgin'in metinlerini yazdığı, Eminî ve Gülsüm Kılınç'ın çalıp söylediği Geçmişten Günümüze Halk Hikâyeleri adlı 13 bölümden oluşan program 1989-1990 yılında TRT 1 ve GAP TV kanallarında yayımlandı.

Şahsi çalışmalarının dışında Türkiye'de âşıklık geleneğinin korunması, yaşatılması ve tanıtılması konusunda da fedakârane hizmetler verdi. 1974 yılında Halk Ozanları Kültür Derneğinin kurucuları arasında yer alıp altı yıl genel sekreterlik görevini yürüttü. Dernek çalışmalarının verimli olmadığını görünce, bir adım daha atıp Halk Âşıkları ve Halk Sanatçıları Yayın ve Üretim Kooperatifi (HAŞ-KOOP)'ni kurdu. Kooperatifin kuruluş amacı halk şairlerinin şiirlerini kitap, kaset olarak yayımlayıp gelirini üyeler arasında paylaşmaktı. Eminî, büyük fedakârlıklarla 1993 yılına kadar kooperatifin genel başkanlığını yaptı. Ardından, Hacı Bektaş Veli Dergâh Vakfında görev alıp iki yıl vakfın 2. Başkanlık görevini üstlendi. Hâlen; İLESAM, MESAM, Halk Ozanları Kültür Derneği (Ozan-Der) ve Halk Ozanları Vakfı gibi mesleki kuruluşların üyesidir.

Çırakları Dursun Taş, Hasan Özbey ve Halis Bolat'tır.

1969 yılında evlendiği Suna Hanım'dan, ikisi erkek (Salman, Talip) ve ikisi kız (Nilgün, Gülnihal) dört çocuğu dünyaya geldi. Oğlu Salman'ı bir trafik kazası sonucu 32 yaşındayken kaybetti. Salman, sazı ve sözüyle babasının izinde yürüyen, geleceği çok parlak bir sanatçıydı. İki kızına da küçük yaşlarda türkü söylemeyi öğretti. Oğlu Salman ve kızlarıyla Cem Bülbülleri adıyla programlar yaptı, ses kaseti doldurdu.

Âşık Eminî Düştü'yle ilgili iki makalemizde geniş bilgi vardır:

1. Tan, Nail, "Zileli Âşık Eminî Düştü'nün Halk Hikâyeciliği", Tarihi ve Kültürü ile II. Zile Sempozyumu/Bildiriler, bs. hzl. Mehmet Yardımcı, İzmir 2012, s. 388-393. Zile Belediyesi Yayını.

2. Tan, Nail; "Seyyid Mir Hamza Nigârî Yolunda Karabağ Kökenli Bir Halk Şairi: Zileli Âşık Eminî Düştü", Bilimsel Eksen, S 13, Sonbahar 2014, s. 33-41.

Mekânı cennet olsun!

Rus tarih yazıcılığında kalıplaşmış genel kavrayış ve “Geçmiş Yılların Hikâyesi”ne (Povesti Vremennyh Let)¹ dayanılarak yazılan Rus tarihçiliğine göre, Rus devleti IX. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. Peki, Rurik hanedanlığı tarafından kurulan bu Rus Devletinden önce nasıl bir Rusya vardı? Rusya devleti tarihini başlattığımız Rurik hanedanlığı, 882 (aşağı yukarı) yılında Knez Oleg’in Kuzey ve Doğu Slavları birleştirmesinin neticesinde tarih sahnesinde kendine yer edinmişti. Ancak bu konuda asıl kaynağımız olan “Geçmiş Yıllar Hikâyesi” bu olaylardan 200-250 sene sonrasında yazılmıştır ve bazı olayları mitleştirmiştir. “Geçmiş Yıllar Hikâyesi”ne göre büyük bir kargaşa içinde yaşamakta olan Slav kabileleri IX. yüzyılda İskandinavya’dan Varyagları (Batılı kaynaklarda: Vikingler) yardıma çağırmışlardı. Onların lideri Rurik, Novgorod şehrini başkent yaparak 862’de Slav kabilelerini birleştirerek Rus hükümdarı olmuştu. Onun oğlu Oleg’in Kiev’i almasında sonra da Varyaglar, Slavlar ve başka halklar kendilerini Rus olarak adlandırılmaya başlamıştı². Knez Oleg, Kiev’i “Rus Şehirlerinin Anası” ilan ederek, buraya taşınmış ve tüm Slav kabilelerini birleştirmiştir. Bundan dolayı olmalı bazen Rus devletinin kurucusu olarak Rurik değil, Knez Oleg kabul edilmektedir. Knez Oleg’in kurduğu devlet de Rusya tarih yazıcılığında Kiev Rusyası³ olarak bilinmektedir. Burada dikkat çeken bir husus, Kiev

Rusyası olarak bildiğimiz devlet kurulmadan önce de, devleti kuran Rurik hanedanlığının ilk hükümdarlarının da Kağan veya Hakan unvanı taşıması olmuştur. Bu unvanın Rus hükümdarları tarafından kullanıldığını eski yazılı kaynaklardan öğrenmekteyiz. Bunlardan ilki 839 tarihli bir mektuptur. Resmî olarak “Annales Bertiniani” olarak bilinen bu kaynakta, Doğu Frankların Kralı Dindar Ludwig’in (Louis the Pious, 778- 840) huzuruna çıkan Bizans İmparatoru Theophilo’dan gelen elçiyle birlikte Rhos (Rus) hükümdarının elçilerinin de geldiği anlatılmaktadır:

“...Misit etiam cum eis quosdam, qui se, id est gentem suam, **Rhos** vocari dicebant, quos rex illorum **chacanus** vocabulo ad se amicitiae, sicut asserebant, causa direxerat, petens per memoratam epistolam, quatenus benignitatem imperatoris redeundi facultatem atque auxilium per imperium suum toto habere possent, quoniam itinera, per quae ad illum Constantinopolim venerant, inter barbaras et miniae feritatis gentes inmanissimas habuerant, quibus eos, ne forte periculum inciderent, redire noluit...⁴

Annales Bertiniani’de belirtildiği üzere kendilerine Rus diyen bir grup Bizans İmparatoruna başbuğları adına bir dostluk antlaşması teklif etmiş ve geri döneceği yollar barbar kavimlerin denetimi altında olduğundan imparatorun başka yoldan gitmeleri için izin vermesini rica etmişlerdi⁵. Daha sonra da bir Rus ordusu Bizans önlerinde görülmüştü. 860 yılında Rus savaşçıları Dnepiyer Nehri’ni geçerek Boğaz’a kadar gelmiş ve Konstantinopolis surlarını tehdit etmişlerdi⁶.

871 yılında ise, Frank Kralı II. Ludwig’in Bizans İmparatoru I. Vasili’ye yazdığı cevap mektubunda (muhafaza edilmemiş) *Kağan* unvanı tekrar karşımıza çıkmaktadır. Mektupta, yabancı

1 Rusların Hıristiyanlığı kabulünden (988) sonra Bizans tarih yazıcılığı geleneğinden faydalanılarak 1113’de Kiev-Peçorski Manastırı’nın keşişi Nestor tarafından derlenmeye başlanan yazılardan oluşan bir kroniktir. İlk nüshası bulunmamakla beraber birçok defa ilaveler yapılmıştır. İlk Ruslar ve ilişkide buldukları komşuları (Bizans İmparatorluğu, Almanlar, Lehler, Çekler, İskandinav halkları, Fin-Ugor kavimleri, Hazarlar, Volga ve Tuna Bulgarları, Kıpçaklar, Peçenekler, Macarlar ve Torklar) hakkında verdiği bazı bilgileri barındırması açısından önemli kaynaklardan biri olarak sayılmaktadır.

2 Povesti Vremennyh Let, 1.cilt, Moskva-Leningrad, 1950, s. 20.

3 Kiev Rusyası (Киевская Русь) terimi ilk defa XIX. Yüzyılda Mikhail Maksimoviç’in çalışmasında Kiev Beyliğini tarif etmek için kullanılmıştır. Daha sonra Sovyetler Birliği döneminde Boris Grekov’un çalışmaları neticesinde tarih biliminde kendine yer edinmiştir. Grekov, “Kiev Rusyası” isimli çalışması için 1939’da Stalin ödülü almıştır.

4 Annales Bertiniani. 830—882. // MGH SS. — T. 1, p. 419—515; Rusça tercümesi: Древняя Русь в свете зарубежных источников. Хрестоматия. т. 4. Западноевропейские источники. Сост., пер. и комм. А. В. Назаренко. М., 2010, s. 19-20.

5 Georg Ostrogorskiy., Bizans Devleti Tarihi, çev. Fikret Işıltan, 1999, TTK Yayınları, s. 213.

6 Aynı eser, s. 213.

hükümdarların unvanları tartışılmaktadır. Ayrıca Bizansların aksine Frankların Kağan (Chaganum) olarak Hazar veya Normanların değil, sadece Avarların hükümdarını bildiklerini yazılmıştır. Metinde şöyle denmektedir: “Kağan olarak biz Hazar veya Normanların hükümdarlarını değil, sadece Avarların hükümdarını adlandırırız. Bulgarların (hükümdarına) ise, kral veya bey deriz.”(Latince nüshası:

“...*Chaganum vero nos prelatum Avarum non Gazanorum aut Nortmannorum nuncupari repperimus neque principem Vulgarum sed regem vel dominum Vulgarum...*”⁷

İslam coğrafyacılarından İbn Rüsteh de Rusların hükümdarından kağan olarak bahsetmektedir ve Slavlardan farklı olduğunu bildirilmiştir. Seyyah, Ruslar hakkında: “Ruslara gelince (el-Russiya), onlar gölle çevrelenmiş adada yaşıyorlar. Onların yaşadığı ada üç günlük mesafede, ormanlar ve bataklıklarla kaplı, sağlıklı ve rutubetli.. Onların hükümdarı var, ona Rus Kağan diyorlar. Onlar Slavlara saldırıyorlar, gemileri ile gelerek onları esir alıyorlar ve Hazarya’ ve Bulgarlar’a götürüp satıyorlar. Ekili alanları yok, Slav topraklarından getirdikleri ile geçiyorlar...”⁸ yazmaktadır. İstahrî ise, Rusların Bulgar toprakları ile Sakâlibe (Slav Ulusları) arasında yaşayan bir kavim olduğunu bildirmiştir.⁹ Herkesin yakından bildiği İbn Fadlan’ın seyahatnamesinde de Ruslar ve Slavlar ayrı birer topluluk olarak gösterilmiştir.

Kağan unvanı, sonraki Rus kaynaklarında da karşımıza çıkmaktadır. XI. yüzyılın ortasında Metropolit İlarion,¹⁰ konuşmasında dönemin

7 Chronicon Salernitanum // Studia Latina Stockholmien-sia 3, Stockholm, Lund 1956; Rusça tercümesi: Древняя Русь в свете зарубежных источников. Хрестоматия. т. 4. Западноевропейские источники. Сост., пер. и комм. А. В. Назаренко. М., 2010, s. 22-24.

8 İbn Rüsteh, Kitab al-Alaq al-nafisa , Rusça tercümesi: Drevnyaya Rus v Svete Zarubejnyh Istočnikov. Hrestomatiya, c. 3, Vostočnye istočniki, Moskva, 2009, çev. T. M. Kalinina, s. 47-48; A. G. Kuzmin, Otkuda Pošla Russkaya Zemlya, Moskva, 1986, Molodaya Gvardiya Yayınevi, c. 2, s. 566-568.

9 Murat Ağarı, “Irak ve Belh Coğrafya Ekolleri ve İlk Temsilcileri: İbn Hurdadbih, Ya’kubi ve İstahrî”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı 34, Erzurum, 2007, s. 185.

10 Metropolit İlarion, Rus asıllı ilk Kiev metropolitidir. Bilge Yaroslav onu Konstantinopolis Patriğinin izni olmadan Kiev Metropoliti yapmıştır.

hükümdarı Vladimir’in faaliyetleri hakkında övgü düzmektedir ve ona da Kağan olarak hitap etmektedir: “Bizi vaftiz eden Kağanımız Vladimir’i medhedelim. Ve tüm ülkemiz adına Tanrı’ya dua edelim.” Bu şekilde ilk Rus hükümdarlarının soy seçeresini yazılı olarak Bilge Yaroslav (Mudry) döneminde Metropolit İlarion’un kaleminden çıkan “Kanun ve Saadet hakkında Söz”ünden¹¹ (“Слово о Законе и Благодати”) öğrenmekteyiz. Bu belgede XI. yüzyılda Kiev Rusyası’nın kilise tarafından kaydedilen hükümdarları sırasıyla: İgor – Svyatoslav - Ulu Kağan Vladimir - Dindar Kağan Yaroslav’tır. Burada İgor ve Svyatoslav’dan Kağan olarak bahsetmiyor ise de, Vladimir ve Yaroslav’a Kağan olarak hitap ediyor, metinde de bu unvan bir-iki defa tekrarlanıyor. “İgor Destanı”nın yazarı (XII. yy. sonu) da Tmutarakan hükümdarı Oleg Svyatoslavoviç’i Kağan olarak göstermektedir¹². Kiev’teki Aziz Sofya kilisesinin duvarında bulunan “*Tanrım, Kağanımız S... yi koru*” yazısı da Rus araştırmacılarını epey meşgul etmiştir. Araştırmacılar, büyük S. harfi ile yazılan kişinin Bilge Yaroslav’un oğlu olan Kiev hükümdarı Svyatoslav (1076-1078) olduğunu düşünmektedirler¹³.

Tüm bu kayıtlardan henüz Kiev Rusyası’nın kurulması öncesi ve sonrasında da Rus hükümdarlarının Türkçe bir kelime olan Kağan unvanını kullandığı açıkça görülmektedir. Bu mesele uzun süre Rus araştırmacılarının arasında da tartışma konusu olmuştur. Sovyetler Birliği dönemi tarihçilerinin büyük çoğunluğu Rus hükümdarlarının “Kağan” unvanını komşu Hazar Kağanlığından ödünç aldığını ileri sürmüşlerdir. Ancak diğer bir taraftan Türk kavimlerinden olan Kıpçaklarla ilişkileri de göz ardı edilmemesi gerektiğini düşünüyoruz. Nitekim, Kiev Rusyasının hükümdar ailesinin, özel-

11 1037-1050 arasında kayda geçirildiği düşünülüyor. M. D. Priselkov, bunun 1037-1043 arasında kaydedildiğini düşünmektedir. A. N. Ujankov’a göre 25 Mart 1038’de Kiev’de söylenmiştir. (A. N. Ujankov, “Slovo o Zakone i Blagodatı” i Drugiye Tvorenıya Mitropolita İlariona Kievskogo, Moskva: Akademika, 2013, s. 49-73).

12 N.G. Golovin., Primeçaniya na Slovo o Polku İgoreve, Moskva, 1846, s.102.

13 Yazı, II. Dünya savaşı sırasında kilisenin duvarının sıvası hasar görmesinden dolayı şimdi bulunmamaktadır. Bu hakkında bkz. S. A. Visotskiy., Drevnerusskiye Nadpisi Sofii Kiyevskoy XI-XIV vv., Kiev, 1966, s. 49-52.

likle Rurihlerin Kıpçak hanları ile dünürlük ilişkileri olduğu bilinmektedir. Bilge Yaroslav öldükten sonra, 1054 yılında taht kavgası başlamıştır. Bu mesele de Kıpçakların yardımıyla çözülmüştü. Bilge Yaroslav'un oğlu, Anna Poloveskaya ile evlendi. Yaroslav'ın torunu, Tmutarakan ve Çernigov hükümdarı, ünlü Vladimir Monomah'ın kuzeni olan Oleg Svyatoslavoviç, 1078'de Kıpçak hani Osuluk'un kızı ile evlenmiştir. Kıpçak hanının kızından dört oğlu olmuştur: Gleb, Svyatoslav, Vsevolod, İgor. 1094'te Yaroslav'ın başka bir torunu Kiev'in hükümdarı Svyatopolk İzyaslavoviç Toğur Han'ın kızı Elena ile evlenerek 4 oğlu olmuştur: Mstislav, İzyaslav, Bryaçislav, Yaroslav. Vladimir Monomah oğlu Yuriy (Dolgorukiy) de Kıpçak hanı Aepa'nın kızı ile evlenmiştir. Yuriy'nin kıpçak prensesinden 11 oğlu olmuştur. 1223'e gelindiğinde Mstislav Mstislavoviç Udaloj, Kıpçak Hanı Köten'in kızı evlenmişti. 1223'teki Moğollara karşı verilen Kalka Savaşı'nda da Ruslar ve Kıpçakların müttefik oldukları görülmektedir. Yani buna bakıldığında Altın Orda kurulmadan önce Karadeniz'in kuzeyindeki küçük beyliklerde kimin Rus, kimin Kıpçak olduğunu ayırt etmek oldukça zordur. Böylece, Sovyet tarih kitaplarında Kiev Rusyası diye okutulan devletin aslında Kiev Kağanlığı olduğu varsayılabilir. Nitekim, 1862'de yayınlanan bir çalışmada S. A. Gedeonov, eski Rus devleti için Rus Kağanlığı kelimesini kullanmıştır¹. G. A. Tyundeşev, Kiev Rusyası olarak bilinen devletin kurucularının Türkler olduğu söylemektedir.² Diğer bir araştırmacı E. S. Galkina ise, Rus Kağanlığının kurulmasında Rus, Alan, Slavlar ve protoBulgarın yer aldığını, Rus dediklerinin Alanlar olduğunu düşünmektedir³.

Sonuç

Rus Kağanlığının var olduğu artık tarihçilerin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmektedir.

1 S. A. Gedeonov., Ortyvki iz İssledovenii o Varyajskom Voprose // Zapiski İmperatorskoy Akademii Nauk, t. 1, priloeniye 3, SPb, 1862, s. 103.

2 G. A. Tyundişev, Tyurki, Osnovateli Kievskoy Rusi ili Oguzskaya (Russkaya) Hanskaya Dinastiya Aşina, Osnovatelya Pravyaşego Roda na Rusi (810-1519), Abakan, Brigantina Yayın evi, 2008. N.G. Golovin., Primeçaniya na Slovo o Polku İgnoreve, Moskva, 1846, s.102.

3 E. Galkina, Tayny Russkogo Kaganata, Moskva: Veçe, 2002.

Kronolojik olarak Kiev Devleti kurulduktan sonra ortadan kalktığı varsayılmaktadır ve etnik bakımdan homojen olmadığı da kabul edilmektedir. Bununla birlikte konumuzla ilgili kaynaklar ve tarihi malzemelerin azlığı önemli bir engel oluşturmaktadır. Nedeni ne olursa olsun Rus hükümdarlarının Kağan unvanını uzun süre kullanmasına, yaşadığı coğrafyada, komşu olduğu Türk halklarıyla olan ilişkilerinin sebep olduğu düşüncesi oluşmaktadır. Bu varsayımların içinde Rus hükümdar hanedanlığının en çok akrabalık ilişkisi kurduğu Kıpçaklar ile onlardan önce Batı Türk Kağanlığının mirasçıları olan Hazar Kağanlığı ve İtil Bulgarlarının eski Rus devletinin kuruluşunda ve var oluşundaki rolü de göz ardı edilmemelidir. Rus Kağanlığının hangi tarihler arasında kurulduğuna ve coğrafi konumuna dair Rus araştırmacıları arasında çelişkili görüşlerin bulunması ve ülkemizde bu konuda daha önce bir araştırma yapılmaması bir eksikliklerdir. Bu çalışmada, küçük de olsa söz konusu eksikliği gidermek için bir adım atılmaya çalışılmıştır. İleride daha ayrıntılı araştırmaların yapılması bu gizemi aydınlatabileceği kanısındayız.

KAYNAKÇA

Annales Bertiniani. 830—882. // MGH SS. — T. 1, p. 419—515; Rusça tercümesi: Древняя Русь в свете зарубежных источников. Хрестоматия. т. 4. Западноевропейские источники. Сост., пер. и комм. А. В. Назаренко. М., 2010.

Chronicon Salernitanum // Studia Latina Stockholmiensia 3, Stockholm, Lund 1956; Rusça tercümesi: Древняя Русь в свете зарубежных источников. Хрестоматия. т. 4. Западноевропейские источники. Сост., пер. и комм. А. В. Назаренко. М., 2010.

E. Galkina, Tayny Russkogo Kaganata, Moskva: Veçe, 2002.

G. A. Tyundişev, Tyurki, Osnovateli Kievskoy Rusi ili Oguzskaya (Russkaya) Hanskaya Dinastiya Aşina, Osnovatelya Pravyaşego Roda na Rusi (810-1519), Abakan, Brigantina Yayın evi, 2008.

G. Kuzmin, Otkuda Poşla Russkaya Zemlya, Moskva, 1986, Molodaya Gvardiya, c.2

Georg Ostrogorskiy., Bizans Devleti Tarihi, çev. Fikret İşiltan, 1999, TTK Yayınları.

İbn Rüşteh, Kitab al-Alaq al-nafisa, Rusça tercümesi: Drevnyaya Rus v Svete Zarubejnyh İstoçnikov. Hrestomatiya, c. 3, Vostoçnyye İstoçniki, Moskva, 2009, çev. T. M. Kalinina.

- Murat Ağarı, Irak ve Belh Coğrafya Ekolleri ve İlk Temsilcileri: İbn Hurdadbih, Ya'kubî ve İstahrî, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı 34, Erzurum, 2007.
- N. G. Golovin., Primeçaniya na Slovo o Polku İgnoreve, Moskva, 1846.
- N. Ujankov, "Slovo o Zakone i Blagodati" i Drugiye Tvoreniya Mitropolita İlariona Kievskogo, Moskva: Akademika, 2013.
- S. A. Gedeonov., "Ortyvki iz İssledovaniı o Varyajskom Voprose" // Zapiski İmperatorskoy Akademii Nauk, t. 1, prilojeniyeye 3, SPb, 1862.
- S. A. Vysotskiy, Drevnerusskiye Nadpisi Sofii Kievskoy XI-XIV vv, Kiev, 1966.
- Türkkaya, Ataöv., Rus Devletinin Kuruluşu, 1968.
- Ye. A. Melnikova, "Knyaz" i "Kagan" v Ranney Titulature Drevney Rusi // Dialog Kultur i Narodov Srednevekovoy Yevropy, SPb, 2010.

DİLSİZ KAPI

Aralanır cümleye şu kanatlı kapılar.
Perçinler kederimden tespîh tanesi gibi.
Sükûtun eşiğinde dört kapı, kırk makam var,
Nedametimle yanan gönül hanesi gibi.

Sır işli motiflere ruhu sinmiş nahhatın.
Araladık kapıyı kendimizi umarak.
Kabri türbe yapan sır, nuru yorgun şu bahtın,
Uçmak gerek ey hayat! Kanatlarımı bırak.

Yok mudur anahtarı, kalbimin dili paslı.
Gayrı beklemek olmaz bağda gül, çöllerde kum
Ve avluda uzayan bir yol var ki kavisli
Gökte, belki toprakta bir zaman arıyorum.

Kırk yerinden hançerli, kırk yamadan ibaret
Bir gönül var ki bende, türküm mavidir mavi.
Üfler dilsiz kamışa bir nefes ve nihayet
Açılır tek bir kapı şu kalbime müsavi.

Mustafa AYVALI

HEY ON BEŞLİ TÜRKÜSÜ VE ADANALI İBOŞ ALI AĞA Dr. Halil ATILGAN

Adanalı İboş Ali Ağa (Ali Boğaç) 01. 07. 1891 tarihinde Adana'nın Kocavezir Mahallesi'nde doğdu. TC Kimlik No.: 21880028830'dur. 26. cilt, 539. hanenin ikinci sırasına kayıtlı olup kütükteki adı: Ali Boğaç'tır. Adana'nın önemli simalarından biri olan Ali Ağa, Adana'nın ilk saz ve söz ustalarından olması, hayırseverliği, çalıp okuduğu plaklarıyla, yaptığı bes-teleriyle, gönül adamı oluşuyla ünlendi. Adanalı Ekrem Ramazanoğlu'nun çiftliğinde hayatını idame ettirirken 18. 05. 1959 tarihinde vefat etti. Kütükteki adının Ali Boğaç olmasına rağmen müzik camiası ve sanat çevresi onu hep Adanalı İboş Ali olarak tanıdı. Plaklarında bu ismi kullandı.

Kurtuluş Savaşı mücahitlerinden olan İboş Ali Ağa 1315'liler tertibiyle Tokat'ta askerlik yaptı. Tokat'a askere gitmeden önce Topal Selahattin'in kızı Hediye'ye âşık olması, askere giderken aşkı-nı: *Aslan güzelim kız senin ismin Hediye (Hey on beşli on beşli)* adlı türküsüyle dile getirmesine to-runları bizzat şahit oldu. Halen canlı şahitler bi-rinci derecede kan bağı olan torunları. Diğerleri de o dönemin Adanalı musikişinasları. Kim bunlar: İstanbul'da yaşıyan Erol Aktı. Adana'da Abdurrah-man Yağdırın ve Ali Limoncu, Yalova'da Mustafa Canan, İzmir'de Mennan Nair.

Hey on beşli türküsüne bazı illerin sahip çık-ması sonunda torunları konuyla ilgili bir basın bildirisi yayınladı. Torunlarının yayınladığı basın bildirisindeki şu satırlar çok önemli: "*O yıllarda bizlere en çok çalıp okuduğu türküsü Küşne Tarla-sı (Burçak Tarlası) ve Hey on beşli adlı türküsü idi. Kendisinden defalarca bire bir dinlediğimiz türkü şimdi kaynaklarda Tokat türküsü olarak gösteriliyor. Türkünün Tokatla yakından uzaktan ilgisi yoktur. Ayrıca dedemizin çalıp söylediği Hey on beşli türküsü de böyle değildi. Zaman içinde türkü gerek söz, gerek-se müzik itibariyle değiştirilerek Bağdat yolları taşlı dizesi Tokat yolları taşlı. Fındık fıstık aldım güzel ye-miye dizesi – Fıstan aldım endazesini yediye / Man-to aldım güzel sana gey diye dizesi de / Ben dolandım sen de dolan gel geldiği oldu. Türkünün Tokat'a mal edilmesi bildiğimiz kadarıyla Nida Tüfekçi'den kay-*

naklandı. Hâlbuki türkü Tokat repertuvarına geçmeden Adanalı Ali Limoncu tarafından çeşitli zamanlarda, 1952 yılında Muzaffer Sarısözen'in Ankara Radyosu'nda düzenlemiş olduğu Adanalılar gününde çalındı okundu." denilmekte.

Gerçekten İboş Ali'nin bu türküsünü radyoda ilk çalıp okuyan canlı kaynak öğrencisi Adanalı Ali Limoncu. Kendisiyle yaptığım söyleşide (*Bahsedilen çalışmanın ses kayıtları arşivimdedir.*) türküyü 1952 yılında Ankara Radyosunda çalıp okuduğunu, okuduğu ses kaydına göre de Muzaffer Sarısözen'in notasını yazdığını üstüne basa basa söyledi. Sarısözen notasını yazdıktan sonra türkünün Ankara Radyosu'nda müteakip defalar çalınıp okunduğunu ifade etti. Ben türkünün İboş Ali tarafından Topal Selahattin'in kızı Hediye'ye yakıldığı hikâyesini Ali Limoncu, Abdurrahman Yağdıran¹, Mustafa Canan² ve Erol Aktı'dan³ da müteakip defalar dinledim. *Çukurova Türküleri* kitabını hazırlarken Ali Limoncu kendisinden derlediğim türkülerle birlikte "*Hey on beşli*" türküsünü de çaldı okudu. Aslında belirli özellikler arz etmeyen türküler katı kurallarla bir yere mal etmek, kayıt ve tescilini çıkarmaya çalışmak, bu türkü falan yere aittir, demek mümkün değildir. "*Hey on beşli*" türküsü de yöresinin özelliklerini yansıtmayan türkülerimizdendir. Fakat Reşadiye türkülerini böyle değildir. Duyduğunuzda ben Reşadiye türküsüyüm diye haykırır. Erzurum'da Tatyay, Malatya'da Arguvan, Orta Anadolu ve Çukurova'da bozlak, Konya'nın Oturak, Karadeniz'in Yol, Burdur'un Teke Havaları, Ege'nin Zeybekleri, Yozgat'ın Sürmelileri de böyledir. Reşadiye türkülerini gibi kendine has özellikler arz eder. Kısaca "*Hey on beşli*" türküsünde yöreyi çağrıştıran, bizi o yöreye götüren, kısaca Tokat sözcüğünden başka Tokat'ı hatırlatan

1 Abdurrahman Yağdıran 1934 yılında doğan, beste yapan, bağlama çalan, 1963 yılında Adana İl Radyosu bünyesinde Çukurova'dan Sesler Topluluğunda türküler söyleyen, *Postacı* ve *Adana Yollarında* adlı türkülerleriyle ünlenen, şu an Adana'da ikamet eden bir halk müziği sevdalısı.

2 Mustafa Canan önce Adana İl Radyosu'nda, sonra İstanbul Radyosu'nda çalışmalarını sürdüren, Diyarbakır türkülerini güzel okuyan, plaklar yapan bir sanatçı. Şu an hayatta olup Yalova'da ikamet etmekte.

3 Erol Aktı Adanalı olup, İstanbul'da ikamet etmekte. İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarında öğretim görevlisi olarak çalışmakta.

hiçbir özelliğe sahip değildir. Türküde başka illeri hatırlatan özellikler de yoktur. Onun için kaynağını kesin olarak bilmeden katı kurallarla bu türküyü Zile'ye, Tokat'a, Adana'ya, Sivas'a mal etmek yanlış olur. O hâlde türkü nereye aittir? Türkü bize aittir. Bizim gönlümüzden kopan nağmelerin dile ve tele yansımalarıdır. Her ne kadar gönlümüzden kopan nağmelerin bize yansımaları olsa da elbette bir kaynağı, yakıcısı yapımcısı vardır. Araştırmacıların görevi de bu yapımcıları tespit etmektir.

Bu açıklamalardan sonra şimdi adı geçen türkünün geçmişine bir göz atalım: Türküyü, Muzaffer Sarısözen 28.06.1943 tarihinde Tokat'ın Niksar ilçesinden "*On beşli*"⁴ adıyla Mustafa Yolcu'dan derler. Aynı türkü 1952 yılında M. Sarısözen'in Ankara Radyosunda düzenlediği Adanalılar gecesinde Adanalı Mahalli Sanatçı Ali Limoncu tarafından çalınır okunur. Sarısözen tarafından da notaya alınır. 1943 yılında Niksar'dan derlediği "*On beşli*" türküsünün Adanalılar tarafından çalınıp okunması, Ali Limoncu'dan türkünün geçmişini öğrenmesi Sarısözen'i yeni bilgilere ulaştırır. Ayrıca türkünün 1927 yılında Feryadi Hafız Hakkı tarafından plaka okunmuş olması da Sarısözen'in yeni ulaştığı bilgiler arasında olduğu muhakkaktır. Tahminimize göre, Ali Limoncu'nun Ankara Radyosunda, Hafız Hakkı Efendinin de plaka okuması, türkünün Sarısözen'in kayıtlarına geçmesini engellemiştir. Muzaffer Bey'in Nida Tüfekçi'den önce türküyü tespit etmesine rağmen radyo kayıtlarına almayışının (repertuvarına almayışının) sebebi ne olabilir? Derlediği türkülerini notaya alıp arşivleyen Muzaffer Bey belki bu türküyü de arşivlemişti. Sonunda baktı gördü ki türkü birkaç kaynaktan ortaya çıktı. Türkünün birkaç kaynaktan ortaya çıkması radyo kayıtlarına geçmesine engel oldu. *Bağdat yolları taşlı / Tokat yolları taşlı* dizeleri türkünün nereye ve hangi kaynaktan olduğu konusunda ikilem yarattı. Tabiri yerindeyse türkünün dallanıp budaklanması Muzaffer Bey'in kayda geçmesine engel oldu.

Türkünün Muzaffer Bey'in derleme kayıtlarına geçmesine rağmen, repertuar kayıtlarına geçmemiş olması, Nida Tüfekçi merhumun derlemesiyle

4 Sarısözen'in 1943 yılında Niksar'dan derlediği türkünün ses kaydına ulaşamadı. On beşli türküsü ile Hey on beşli türküsünün aynı türküler olduğu tahmin edilmektedir.

le repertuvara girmesi tahminimize göre böyle bir ikilemin ortaya çıkmasına vesile oldu. Zira Nida Bey'in derlemiş olduğu *On beşli* türküsünün detay bilgisinde derleme tarihi yok. Ne zaman, nerde derlendiği belli değil. Ancak derleme kayıtlarında türkünün kaynak kişisi Hamdi Tüfekçi. Tespitlerimize göre, Hamdi Tüfekçi, Nida Bey'in babası. Musikişinas. Bağlama sevdası Nida Bey'e babasından intikal etmiş. Merhum Tüfekçi Ankara Radyosunda bağlama çalmaya başladığında 24 yaşında. (1953) İki sene sonra da (1955) babası vefat etmiş. O zaman türkü derlenmiş midir, bilemiyoruz. Babası vefat ettiğinde çok genç olan (26 yaşında) Nida Bey'in derleme konusunda bilgisi, becerisi nedir? Derlediği türkülerini notaya alacak kadar bilgi birikimine sahip mi, onu da bilemiyoruz. Bildiğimiz tek doğru Hamdi Tüfekçi'den ne zaman derlendiği, hangi tarihte notaya alındığı belli olmayan *Hey on beşli* türküsünün inceleme tarihinin 24. 05. 1977 olmasıdır. Türkü, adı geçen kaynak kişinin ölümünden 22 yıl sonra incelenmiştir. *Hey on beşli* türküsünden başka Hamdi Tüfekçi'den iki türkü daha derlenir⁵. O da Yozgat'tan repertuvar kayıtlarına geçer.

Daha önce de söylediğimiz gibi Nida Tüfekçi merhumun Ankara Radyosuna intikali 1947 yılında gerçekleşir. Ankara Maliye Lisesinde okurken radyonun emisyonlarına katılır. 1952 yılında Muzaffer Sarısözen'in Adanalılar gecesinde dinleyip de notaya aldığı "*Hey on beşli*" türküsüyle zaman içinde tanışır. Tespitlerimize göre; 1953 yılında Ankara Radyosunun kadrolu elamanı olduktan sonra türküyü solo programlarında çalar okur. 1972 yılında TRT repertuvar kurulu ve THM nota arşivi oluşturulduktan sonra türkünün kaynak kişisi Hamdi

Tüfekçi gösterilerek Tokat'tan repertuvar kayıtlarına geçirilir. Ancak türküde kaynak kişinin Hamdi Tüfekçi olması da düşündürücüdür. Bu konu da bir suçlama getirmek söz konusu olamasa da insan ister istemez, başka isim değil de neden Hamdi Tüfekçi diye düşünüyor. Üstelik Hamdi Bey, Yozgat'ın Akdağmadeni ilçesinden. Fakat türkü her nedense Tokat repertuvarına dâhil edilir. (Yöresi Tokat - Repertuvar No: 1616 Kaynak kişi: Hamdi Tüfekçi. Derleyen Nida Tüfekçi.) Tokat repertuvarına dâhil edilmesinde Tokat sözcüğünün önemli bir rol oynadığı ihtimali yüksek⁶. Eğer Tokat sözcüğü geçmemiş olsaydı belki de Akdağmadeni'nden kayıtlara geçecekti. Kim bilir...

Tokatlılar genelde adı geçen türkünün Çanakkale Savaşına katılanların arkasından yakılan bir ağıt olduğunu söylüyorlar. Eğer böyle bir ağıt varsa kesinlikle inceleyeceğimiz türkü değildir. Konuyla ilgili yazılan yazıların hepsinde bu görüş hâkim. Gerçekten de öyle midir? Türkü ağıt mıdır? Birlikte inceleyelim: Söz analizine geçmeden önce ağıt nedir ona bakalım. Ağıt: Türklerin en eski sözlü kültür ürünlerindedir. Çeşitli olayların, ölenlerin ardından duyguların dile dökülmesidir. Çukurova'da yakım-yakmak, söylemek, demek, yakıştırmak, diyeceğini dörtlüklerle ifade etmek anlamındadır. Onun için "*Ağıt söylemek*" yerine "*Ağıt yakmak*" tabiri kullanılır. Ağıtlar zamanla ferdiliklerini kaybederek halkın ortak malı olurlar. Kısa ca anonimleşirler. Kendine özgü bir kalıbı yoktur. Uyaklı olanlar 7, 8 ve 10'lu hece ölçüsüne göre yazılırlar. Yaygın olanı ise 8 heceli olanıdır. Ağıtlar uyaklı ayaklı olduğu gibi uyaksız, ayaksız da olabilir. Uyaksız ağıtlar kişinin içinden geçenlerin dışa yansımaları olarak değerlendirilir. Kişi duygularını

5 Dar köprüden geçerken. 1. Türkü: Yöresi Tokat- Akdağmadeni, Repertuvar No: 993. Kaynak kişi: Hamdi Tüfekçi - Nida Tüfekçi. Derleyen Muzaffer Sarısözen. 2. Türkü: *Sabahın esen seher yeli mi*. Yöresi Yozgat- Repertuvar No: 136. Kaynak kişi: Hamdi Tüfekçi - Fevzi Akyol. Derleyen Nida Tüfekçi. Nida Bey merhum 1977 yılında Şerif Baykurt'la birlikte sunduğu *Türkülerimiz ve Oyunlarımız* adlı programda benim okuduğum *Gide gide bir söğüde dayandım* adlı türküyü benden derlenmiş gibi notasını yazarak repertuvar kurulundan geçirdi. Türkünün yöresi Orta Anadolu, kaynak Halil Atılğan derleyen Nida Tüfekçi detay bilgileriyle kayıtlara geçti. Zaman içinde benim Adana ili Karaisalı ilçesinden olduğum anlaşılınca adı geçen türkünün yöresi de Adana Karaisalı olarak düzeltilti.

6 Tokat Yaylasında yaylayamadım türküsünde de Tokat sözcüğü geçtiği hâlde türkü Ürgüplü Refik Başaran adına kayıtlıdır. Repertuvar No: 1981, yöresi Orta Anadolu. Bahçe duvarını açtım dizeleriyle başlayan türkünün bağlantı bölümünde: Amman Adanalı yandım Adanalı / Topukta dallı şalvarı dizelerinde Adana sözcüğü olmasına rağmen türkü Kayseri'den TRT kayıtlarına geçmiş, Repertuvar No: 1343'tür. Kısa ca türkü sözlerinde bir yerleşim biriminin adının olması türkünün o yöreye ait olduğunun kanıtı olamaz.

7 İboş Ali Adana'nın ilk saz ve söz ustalarındandır. Resmî evliliğinin dışında imam nikâhıyla birkaç evlilik yapan, amiyane tabirle uçarı bir yaşantıya sahip olan bir gönül adamı... Araştırmalarımız esnasında bu özellikleri tespit edildiğinden "İboş Ali'nin hayatıyla doğru orantılıdır" cümlesi isteyerek kullanılmıştır.

konusur gibi dile getirir. Aslında ağıt söylemenin kuralı olmamakla birlikte kafiyeli ağıt söylemek marifettir. Rağbet gören de budur. Ağıtların erkek tarafından yakılanları olsa da genelde kadınlar tarafından yakılır.

Bu açıklamalardan sonra *Damdan attım kendimi* (*Hey on beşli*) dizesiyle başlayan, Feryadi Hafız Hakkı'nın 1927 yılında taş plağa okuduğu türkünün (ÖRNEK NOTA: I) Türkünün notası adı geçen taş plaktan yazıldı.) sözlerine bakalım. İlk dörtlükte:

*Damdan attım kendimi
Bulamadım rengimi
Hovardalık pek kolay
Öğrenmeli fendini*

denilmektedir. Sözler İboş Ali'nin hayatıyla¹ doğru orantılıdır. İncelendiğinde ağıt karakterli olmadığı görülecektir. Dörtlüğün III. ve IV. dizesi: *Hovardalık pek kolay / Öğrenmeli fendini* diyor. Çanakkale Savaşına katılmak üzere giden genç delikanlıların arkasından yakılan ağıtta böyle sözler olur mu? Olabilir mi? Hovardalıkla ağıdın ne ilgisi var. Sözlerin ağıt karakterinde olması için hamasi, ya da ağıt özelliğini yansıtacak birtakım özelliklerin olması gerekir. Ayrıca bağlantı bölümündeki sözlerin de ağıtla hiç ilgisi yok. *Aslan da güzelim gız senin ismin Hediye / Fındık fıstık aldım güzel yemiye / Manto aldım güzel sana gey diye* şekliyle çalınıp okunan sözlerin nasıl ağıt karakterinde olduğu söylenir. Lütfen türkünün bağlantı müziğinin sözlerini iyi inceleyelim. Ağıdı çağrıştıran, hatırlatan özelliklerini dile getiren bir dize var mı? Evet... Var mı?... Yok... O hâlde bu türküye siz nasıl ağıt der, Çanakkale'ye askere giden 1315'lilerin arkasından yakılan bir ağıt olduğunu söylersiniz.

Evet birinci dörtlük böyle. Şimdi ikinci dörtlüğün sözlerine bakalım:

*Hey on beşli on beşli
Bağdat yolları taşlı
On beşliler giderse
Kızların gözü yaşlı.*

Görüldüğü gibi dörtlükte Tokat sözcüğü yok. *Bağdat yolları taşlı* dizesi zaman içinde *Tokat yolları taşlı* olarak kabuk değiştirmiş. Bu değişiklikleri

halk değimiz büyük usta mı yaptı? Yoksa İboş Ali Ağa'nın Tokat'a askere gitmesiyle *Bağdat yolları / Tokat yolları* mı oldu bilemiyoruz. Bildiğimiz Ali Limoncu'nun Ankara Radyosunda İboş Ali'ye ait bu türküyü okuduğunda adı geçen dizinin *Tokat yolları taşlı* olarak okunmasıdır. Bu açıklamalardan sonra türkünün III. ve IV. dörtlüklerinin sözlerine bakalım:

III. Dörtlük:

*Irmağı geçti gelin
Gediği aştı gelin
Eğil bir yol öpeyim
Yüreğim geçti gelin*

IV. Dörtlük

*Penceresi beş camdan
Konyak içtim fincandan
Al martini vur beni
Ben de bıktım (geçtim) bu candan*

Yukarıda yayınladığımız dörtlüklerin sözleri dikkatle incelensin. Sonra da İboş Ali'nin hayatı. Bu inceleme sonunda İboş Ali'nin hayatıyla sözlerin oldukça birbirini bütünlediği görülecek. Sonra... Türkü sözlerinin ağıt özelliği taşımadığı kararına varılacaktır. Eğer bu karara varılmaz da hâlâ ağıt olduğu savunuluyorsa savunular kanıtlanırlar biz de türkünün ağıt olduğuna inanalım.

Sözlerden sonra şimdi de türkünün müzik yapısına bakalım. Ezgi hareketli ve kıvrak... Hamasi bir özellik taşıyor. Ağıt olan türkülerde ağıtın yakılmasına konu olan hadisenin özellikleri, kişiyse boyu posu, kahramanlığı, yiğitliği dile getirilir. Dile getirilen özellikler sözlerle muhakkak ifade edilir. Ezgiyi terennüm ettiğinizde sizler de onun ağıt olduğunu anlar kararınızı verirsiniz. Pekiyi, Feryadi Hafız Hakkı'nın okuduğu şekliyle notasını yazdığımız on beşli türküsünü incelediğinizde (ÖRNEK NOTA:I) böyle bir özellik hissediyor musunuz?

Şimdi de TRT repertuarına Nida Tüfekçi'nin derlemesi olarak kayıtlara geçen *Hey on beşli on beşli* türküsünün sözlerine bakalım: (ÖRNEK NOTA: II)

*1
Hey on beşli on beşli
Tokat yolları taşlı*

*On beşliler gidiyor
Kızların gözü yaşlı
Bağlantı
Aslan yârim kız senin adın Hediye
Ben dolandım sen de dolan gel beriye
Fistan aldım endazesini on yediye*

2

*Giderim ilinizden
Kurtulam dilinizden
Yeşilbaş ördek olsam
Su içmem gölünüzden
Bağlantı*

3

*Gidiyom gidemiyom
Sevdim terk edemiyom
Sevdiğim pek gönüllü
Gönlünü edemiyom
Bağlantı*

Lütfen şimdi her iki türkü sözünü de inceleyin. Ağıt olup olmadığına karar verin. Bu sözlerin ağıt karakterinde olduğunu söylemek yanlıştır. Ağıtın özelliklerini bilmemek demektir. Bırakın orijinal sözlerini, günümüzde söylendiği şekliyle değerlendirilmiş olsa dahi yine ağıt değildir. Olamaz da. *On beşliler gidiyor / Kızların gözü yaşlı* dizeleri türkünün ağıt olduğunu kanıtlamaya yetmez. O, İboş Ali Ağa'nın askere giderken yavuklusu Hediye'ye yaktığı bir türküdür. Eğer Tokat'tan Çanakale'ye askere giden 1315'lilerin arkasından benzeri bir ağıt yakıldıysa onu bilemem. Bildiğim kulağımızdaki on beşli türküsünün ağıt olmadığıdır. Israra gerek yok. Su aka aka durulacaktır. Bunda hiç kimse- nin şüphesi olmasın.

Sonuç: On beşli türküsüyle ilgili bir takım görüşler İboş Ali'nin torunlarını da rahatsız etmiş olacak ki hazırladıkları basın bildiriyle konuya detaylı bir açıklama getirmişler. Ben de basın bildirisinin son paragrafını alarak diyeceklerimi noktalamak istiyorum: “*Dedemizin okuduğu söz ve müziği kendine ait olan Nida Tüfekçi'nin Tokat'a, Muzaffer Sarısözen'in ise Sivas'a mal ettiği adı Küşne tarlası iken Burçak tarlası olarak değiştirilen türkü gibi Hey on beşli türküsü de aynı kederi paylaşmıştır. Burçak tarlası TRT repertuarına Yozgat türküsü olarak geçerken (Repertuar no: 792) Hey on beşli*

türkü de TRT repertuarına Tokat türküsü olarak kaydedilmiştir. Biz İboş Ali Ağa'nın torunları olarak türküleri bizat dedemizin sazından ve sesinden dinlediğimiz için canlı şahit olarak hiçbir isnadı kabul etmiyoruz. Küşne tarlası, Hey on beşli on beşli, Arap kızı ve taş plağa okuduğu eserlerin birçoğunun söz ve müziği kendisine aittir.

Biz İboş Ali'nin torunları olarak her yerde, her zaman aksini savunanlarla meseleyi tartışacağımıza, ulusal TV kanallarının canlı yayınında karşı karşıya geleceğimizi duyurur, yıllardır süren Hey on beşli türküsünün bu açıklama ile sonuca bağlanması, tartışmanın bitmesi dileğimizdir. Ayrıca, Hey on beşli türküsünün Adanalı İboş Ali'ye ait olduğunu sadece torunları değil, hayatta olan İstanbul'da yaşayan Erol Aktı, Adana'da Abdurrahman Yağdırın ve Ali Limoncu, Yalova'da Mustafa Canan, İzmir'de Mennan Nair de türkünün İboş Ali'ye ait olduğunu bilen canlı kaynaklardır. Basın mensuplarına duyurulur.”

Basın bildirisini imzalayan torunları: Yılmaz Tuğrul, Samiye Gülenler, Ali Tuğrul, Yüksel Yılmaz

Not: Basın bildirisini imzalayan torunlarının ve diğer canlı kaynakların (Mustafa Canan – Erol Aktı – Ali Limoncu – Mennan Nair) adresleri ve telefonları bizde mevcuttur. Görüşmek isteyenlere mektup adresleri ve telefonları verilir.

Nota No.: 1

Damdan Attım Kendimi (Hey On Beşli)²

Taş Plak Kaydı

Kaynak / Okuyan: Feryadi Hafız Hakkı

Taş Plaktan Notaya Alan: Halil Atılgan

Tarih: 17. 02. 2016

2 Türkü 1927 yılında Hafız Hakkı Bey tarafından plağa okunmuş. Sözleri daha önce metinde verildiği için nota altına yazılmadı. Hafız Hakkı Bey 1885 yılında Karabağ'da doğdu. 93 harbi münasebetiyle Osmanlı toprakları olmaktan çıkan Karabağ, Ermeni ve Rusların yoğun baskısına maruz kaldı. Bu baskılara dayanamayan hafız Hakkı Beyin ailesi Karabağ'dan göçerek Sivas'a gelip yerleşti. Küçük yaşta Kur'an-ı Kerimi ezberlediği için “Hafız” unvanı verildi. Millî ve manevî duyguları güçlü biri olarak hayata atıldı. Türkçülük duygusu Ziya Gökalp ve Rıza Tevfik ile dostluk kurmasını sağladı. Bu duygusunu ömrünün sonuna kadar savundu. Bağlama – tambur karışımı yayla çalınan bir saz yaparak adını **Feryat** koydu. Türkülerini tambur – bağlama - **Feryat** dediği söz ile çalıp okudu. Yaptığı bu saza izafeten kendisine **Feryadi** denildi. Feryadi Hafız Hakkı Bey çeşitli taş plaklar yaparak adını verdiği sazi ile Tokat, Niksar ve Sivas çevresinde çeşitli meclislerde bulunarak sanatını icra etti. 1927 yılında *Damdan attım kendimi* adlı türküyü de okuyarak geçmiş günümüze taşıdı. Feryadi Hafız Hakkı Beyin çalıp okuduğu *Damdan attım kendimi* türküsünün notası birinci dördlüğün okunmasına göre yazıldı. Adı geçen türküde icracı tarafından yapılan ölçüyü doldurmama, es almadan girme vb. teknik hatalar düzeltilerek notası yazıldı.

♩ = 80

SAZ

Dam da nat tum ken di mi Bu la ma dım ren gi mi Hu var da lık
pek ko lay öğ ren me li fen di ni As lan gü ze lim kız se nin is min
He di ye Fin dik fis tuk al dım gü zel ye mi
ye Man to al dım gü zel sa na gey di ye H. ATILGAN

Nota No.: II

Hey On Beşli On Beşli¹
TRT Repertuvar No.: 1616
Yöre: Tokat
Kaynak Kişi: Hamdi Tüfekçi
Derleyen: Nida Tüfekçi
İnceleme Tarihi: 24. 05. 1977
Notaya Alan: Nida Tüfekçi

1 Türkünün orijinal notasında metronom yok. Görülen metronom tarafımızdan yazıldı. Derleme tarihi olmadığından derleme tarihi yerine inceleme tarihinin yazılması uygun görüldü. Sözler metinde verildiği için nota altına yazılmadı. Daha önce söylediğimiz gibi türkü Nida Tüfekçi tarafından babası Hamdi Tüfekçi'den derlendi. Hamdi Tüfekçi Tokat'ta askerlik yaparken türküyü çalıp söylemeye başladı. Nida Bey tarafından derlenen türkü ilk yıllarda Yozgat Akdağmadeni türküsü olarak okunmaya başlandı. Akdağmadeni adına kayıt edilmesi Tokatlıların müthiş bir şekilde tepki göstermesini neden oldu. Tokatlıların bu tepkisi türkünün Tokat repertuvarına kaydedilmesini sağladı. Tahminimize göre bu değişiklik 24. 05. 1977 tarihinde inceleme yapılırken gerçekleşti.

Tahminimize göre türküdeki *Bağdat yolları taşlı* dizisinin çeşitli illere göre uygulanması: Türkü Afyon da okunduysa Afyon, Sivas'ta okunduysa Sivas – Ankara 'da okunduysa Ankara yolları taşlı olarak söylenmesi yöresinin tespiti konusunda ikilem yaratmasını sağladı. Sonuçta Feryadi Hafız Hakkı'nın Niksar ve Tokat yöresiyle içli dışlı olması, daha çok o yörede çalıp çığırması *Bağdat yolları taşlı* dizisinin Tokat yolları taşlı olması sonucunu getirdi.

Soldan sağa: Manisalı Ali Efendi, ortada Sinan Tekelioğlu ve İboş Ali Ağa. Beş Ocak Çete Bayramı resmigeçit töreni.

♩ = 95
1

SAZ

4

7

Hey on beş li on beş li To kat yol la rı taş lı On beş liler gi di yor

10

kız la rın gö zü yaş lı Aslan ya rım kız se ni na dın He di ye

13

Be do lan dım sen de do lan gel ge di ğe

15

Fis ta nal dım en da ze si on ye di ye H. ATILGAN

Soldan sağa ikinci İboş Ali Ağa- 4. Kasap Hacı Osman Efendi.
Diğerleri tespit edilemedi.